

SCIENTIFIC JOURNAL

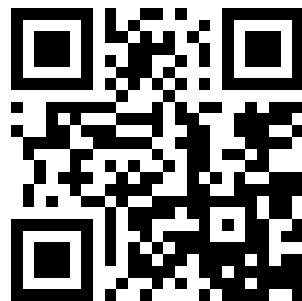
FEBRUARY 2024

INTERNATIONAL SCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES

Social Sciences & Humanities

VOLUME 1
ISSUE 2
FEBRUARY 2024

<https://internationalsciences.org/>

INTERNATIONAL SCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING
TECHNOLOGIES
VOLUME 1, ISSUE 2, FEBRUARY, 2024

EDITOR-IN-CHIEF

M. Kurbonov

Professor, Doctor of Pedagogical Sciences, National University of Uzbekistan

EDITORIAL BOARD

J. Usarov

Professor, Doctor of Pedagogical Sciences, Chirchik State Pedagogical University

G. Karlibayeva

Professor, Doctor of Pedagogical Sciences, Nukus State Pedagogical Institute

H. Jurayev

Professor, Doctor of Pedagogical Sciences, Bukhara State University

A. Madaliev

Professor, Doctor of Economics, Tashkent State Agrarian University

Y. Maxmudov

Professor, Doctor of Pedagogical Sciences, Termez State University

Sh. Sodikova

Doctor of Philosophy (Phd) in Pedagogical Sciences, National University of Uzbekistan

Sh. Pazilova

Doctor of Philosophy (Phd) in Pedagogical Sciences, Academy of the Armed Forces of the Republic of Uzbekistan

E. Xujanov

Doctor of Philosophy (Phd) in Pedagogical Sciences, Tashkent State Pedagogical University

H. Qurbanov

Doctor of Philosophy (Phd) in Pedagogical Sciences, Tashkent State Transport University

U. Rashidova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Philological Sciences, Samarkand State University

M. Fayzullaev

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) Geographical Sciences, Karshi State University

Z. Koryogdiev

Doctor of Philosophy (Phd) in Historical Sciences, Bukhara State University

S. Nazarova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Bukhara State University

F. Khazratov

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Pedagogical Sciences, Bukhara State University

M. Mansurova

Associate Professor, Candidate of Pedagogical Sciences, Tashkent State Transport University

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10783253>

EFFECTIVE WAYS OF ASSISTING STUDENTS TO ACHIEVE ACADEMIC SUCCESS

Yakubova Kamola Shokirova

Esanova Nafosat Faxriddinovna

English teachers of NSMTU academic lyceum

ABSTRACT

Assisting students in achieving academic success is a multifaceted task that encompasses various aspects of support, guidance, and motivation. Educators and mentors play a pivotal role in fostering an environment conducive to learning and personal development. Employing effective strategies can significantly contribute to students' academic achievements and overall well-being. This article aims to explore some of the most effective ways of assisting students in their educational journey.

Key words: *Assessment, academic success, guidance, feedback, navigate challenges*

1. Individualized Attention and Support:

Recognizing the unique strengths, weaknesses, and learning styles of each student is essential. Providing individualized attention and tailored support can be instrumental in addressing specific learning needs. Whether through one-on-one sessions, personalized feedback, or differentiated instruction, acknowledging the diversity of student abilities is fundamental to fostering academic growth.

2. Mentorship and Guidance:

Establishing mentorship programs and fostering supportive relationships between students and mentors can have a profound impact on students' academic success. Mentors serve as role models, offering guidance, encouragement, and constructive

feedback. They can help students navigate challenges, set goals, and develop essential skills, ultimately empowering them to realize their full potential.

3. Cultivating a Positive Learning Environment:

Creating a positive and inclusive learning environment is paramount for student success. Encouraging open communication, respect for diverse perspectives, and a sense of belonging fosters a supportive community conducive to learning. Additionally, promoting a growth mindset and resilience cultivates students' ability to embrace challenges and persevere in the face of setbacks.

4. Holistic Support Services:

Beyond academic assistance, providing access to comprehensive support services is crucial. Mental health resources, counseling, and academic advising can address non-academic barriers to success. Supporting students' well-being and socio-emotional development goes hand in hand with nurturing their intellectual growth.

5. Utilizing Technology and Innovative Teaching Methods:

Integrating technology and innovative teaching methodologies can enhance engagement and cater to diverse learning styles. Interactive learning platforms, educational apps, virtual simulations, and multimedia resources can invigorate the learning experience and improve retention of knowledge.

6. Empowering Student Agency:

Empowering students to take ownership of their learning fosters independence and self-motivation. Encouraging goal setting, self-assessment, and involving students in decision-making processes cultivates a sense of responsibility and autonomy, driving intrinsic motivation and long-term academic success.

One example of a classroom assessment is a performance-based assessment. Let's consider an example of a performance-based assessment in a high school literature class.

Assessment: Performance-Based Literature Analysis

Objective: The purpose of this assessment is to evaluate students' comprehension, critical thinking, and communication skills in analyzing and interpreting complex literary texts.

Task Description:

1. **Text Selection:** The teacher selects a thought-provoking literary work, such as a short story, poem, or excerpt from a novel, that aligns with the learning objectives and curriculum.
2. **Student Preparation:** Students are given ample time to read, analyze, and internalize the selected text. Class discussions, supplementary materials, and guidance from the teacher are provided to support students' understanding.
3. **Performance Task:** Students are tasked with preparing a presentation or written analysis that delves into various aspects of the literary work, such as character development, plot structure, thematic elements, and stylistic devices.
4. **Rubric Development:** A detailed rubric outlining key criteria, such as analytical depth, organization, evidence-based arguments, and clarity of expression, is shared with the students beforehand to provide clear expectations.
5. **Performance Presentation:** Students either deliver an oral presentation to the class or submit a written analysis, showcasing their in-depth understanding of the literary work while incorporating textual evidence and original insights.
6. **Assessment Criteria:** The teacher employs the rubric to evaluate the students' performances, providing constructive feedback aimed at furthering their analytical and communication skills.

In conclusion, effective assistance for students encompasses a holistic approach that addresses their academic, social, and emotional needs. By embracing individuality, fostering mentorship, cultivating a positive learning environment, providing comprehensive support services, leveraging technology, and empowering student agency, educators and mentors can significantly contribute to students' academic achievements and overall well-being. This comprehensive support system not only facilitates academic success but also equips students with essential skills and resilience for their future endeavors.

REFERENCES:

1. www.cmu.edu

2. www.colorado.edu

3. www.utc.edu

4. *COMPARATIVE ANALYSIS OF TRANSLATION METHODS FOR PUBLICISTIC TEXTS: A SCIENTIFIC EXPLORATION*

MI Absamadova

Web of Teachers: Inderscience Research 1 (9), 283-284

5. *MEANS OF TRANSLATION OF JOURNALISTIC TEXTS AND THE PHENOMENON OF EQUIVALENCE IN WRITTEN TRANSLATION*

AM Isroilovna

Journal of new century innovations 21 (3), 62-66

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10783333>

IQTIDORLI BOLALARNI INKLUZIV TA'LIMDA IJTIMOIYLASHUVI

Mahmudova Dilorom Axmadovna

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti
Psixologiya kafedrası prof. v.b PhD

Dilshodova Madinabonu Rustam qizi

Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat pedagogika universiteti Pedagogika va
psixologiya fakulteti Psixologiya kafedrası 2 - kurs magistranti

ummumaryam3622@gmail.com

ANNOTATSIYA

Yurtimizda imkoniyati cheklangan bolalarni inkluziv ta'limga jalb qilish, 2021 - yildan buyon davom etib kelyapti, bu jarayon ko'zga ko'ringan muammolardan biri bu bolalarning o'zaro ijtimoiylashuv jarayonlaridagi muammolardir. Ushbu mqolada, bolalarning nafaqat nogironligi bo'lgan bolalaning, balki sog'lom bolalarning ham ijtimoiylashuv jarayonlari haqida ma'lumot beriladi. Maktab va maktabgacha ta'lim muassasalarida, inkluziv ta'limni amaliyotga tadbiiq qilish uchun qilingan chora tadbirlar hamda, chet davlatlarining ijlq'or tajribalarini bizning mintaletimizga moslashtirgan holda tadbiiq qilish, va albata inkluziv ta'limning bolalar, jamiyat va davlatimiz uchun ahamiyati haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: *inkluziv, integratsion, imkoniyati cheklangan, UNESCO, USAID, Salamanca bayonomasi.*

ABSTRACT

Involvement of children with disabilities in inclusive education in our country has been ongoing since 2021, one of the visible problems of this process is the problems in the socialization processes of children. This article provides information about the socialization processes of not only children with health problems, but also healthy children. In school and pre-school educational institutions, the measures taken to implement inclusive education and the implementation of the best practices of foreign countries in accordance with our culture, and of course the importance of inclusive education for children, society and our country.

Key words: *inclusive, integrative, disabled, UNESCO, USAID, Salamanca Statement*

KIRISH

**“Birga o‘qishni o‘rgangan o‘quvchi,
Ertaga birga yashashni biladi.”**

UNESCO

Hozirgi kunda nafaqat mamlakatimizda balkim butun dunyoda ilm- fan taraqqiy topib eng yuksak cho‘qilarni zabt etib kelmoqda. Bunga misol qilib o‘n yil avvalgi dunyo bilan hozirgi kundagi dunyo o‘rtasidagi farqlarni taqoslashing o‘zi kifoya deb o‘ylayman. Fan, texnika, ilm keng miqiyosda rivojlanib borar ekan, bu rivojlanishda hech kimning ortda qolishga haqqi yo‘q. Orta qolish demak, qoloqlik demak, jamiyatda o‘z o‘rnini topa olmaslik demakdir. Ho‘sh bugun biz ortda qolmaslik uchun tinimsiz harakat qilayotgan zamonda, ortda qolayotgan jamiyatdan uzilib qolayotgan qatlam uchun nimalar qilyapmiz. Ular haqida o‘ylayapmizmi?

Albatta dunyo siyostida sanoqli insonlarga bu haqida fikir qilmoqdalar, Allohga shukurki bunday insonlar bizning yurtimizda ham talaygina. Prezidentimiz farmoni bilan 2020 - 2021 yillar oralig‘ida aynan inkluziv ta’lim bo‘yicha, uni tartibga solish, ta’lim sohasiga tatbiq qilish bo‘yicha farmoyish tayyorlandi va tasdiqlandi.

Inkluziv ta'lim, yaqin yillarda qulog'imiz bu so'zni eshitishga ancha o'rganib qoldi. Barcha maktab va maktabgacha ta'lim sohalarda bunday ta'limni keng tatqib qilinmoqda. Bilamizki inkluziv atamasi fanga kiritilishidan avval, integratsion ta'lim shakli sinov tariqasida jahon mamlakatlarida qo'lanilingan edi. Afsuski integratsion ta'lim orqali, kutilgan natijalarga erisha olinmadi, va uning ya'nada mukammalashtirilgan shakli inkluziv ta'lim shakli hozirgi kungacha eng samarali ta'lim shakillaridan biri bo'lib kelmoqda. Avvalo inkluziv va integratsion ta'limning farqlarini yaxshi tushunib yetishimiz kerak bo'ladi. Inkluziv ta'limda imkoniyati cheklangan bolalar ta'lim olishlari uchun, sinflarda kerakli sharoit, xizmat, va imkoniyatlar yetarlicha bo'ladi, hamda bola markazda shioriga muvofiq ta'lim shakli olib boriladi. Integratsion ta'limda esa, imkoniyati cheklangan bolalar, faqatgina jismonan birga bir sinfda bo'lishadi, ular ta'lim olish jarayonlarida qatnasha olishmaydi, ularning ta'lim olishlari bilan maxsus pedagogika sohasi vakillari shug'ullanib kelishadi.

Inkluziv ta'lim deganda 2 yondashuvni tushunishimiz mumkin.

1. Imkoniyati cheklangan bolalarga ta'lim berish. Ta'lim jarayonida qo'llaniladigan materiallar turli ehtiyojlarga javob bera oladigan, ko'rish yoki eshitishda buzulishlarga ega bolalar, va shu kabi qiyinchiliklarga ega bo'lgan, bolalarni inobatga olgan holda, ta'lim maskani va ta'lim materiallari, kognitiv, hissiy, va jismoniy qobilyatlarga ega bo'lgan bolalarga munosibligi ta'minlanadi.

2. Ta'lim jarayonida foydalaniladigan barcha materiallar (darslik, slaydlar, va hokazo) ning o'zida illustrasiyalar, qahramonlar, matn, va jins, irq va shaxsiyatning boshqa jihatlarga sezgir bo'lgan inkluziv tildan foydalaniladi.

METODOLOGIYASI

2020- yil 23-sentyabr "Ta'lim to'grisidagi qonun"ning yangilangan tahriri. 20 - moddasi. Yurtimizda inkluziv ta'limga ahamiyatning tobora ortib borilayotganing yaqol namunasi, sifatida ko'rishimiz mumkin.

Shu o‘rinda USAIDning 25 mln dollarlik “barcha bolalar muvaffaqiyatli” loyhasini misol tariqasida keltirishimiz mumkin. AQSHning Xalqaro taraqqiyot agentligi tomonidan 20 - fevral kuni taqdimot marosimi bo‘lib o‘tib, unda bu loyhaning foydalari, maqsad va vazifalari haqida keng miqiyosda ma’lumotlar berildi. USAIDning O‘zbekistondagi missiyasi direktori Devid Xofman o‘z nutqida O‘zbekistondagi har bir bolalning muvaffaqiyatini ta’minlashda hamkorlik va fidoyilikni ta’minlash muhim ekanligini ta’kidladi. Ijtimoiy himoya milli agentligi direktori Mansurbek Olloyorovning fikri aynan bizning mavzuyimizning ahamiyati kasb etdi. Uning ta’kidlashicha, o‘quvchilarni jamiyatga samarali moslashuvi hamda to‘laonli a’zosiga aylantirish, inkluziv ta’limning eng muhim bosqichi hisoblanadi.

Bu loyhaning yurtimizda joriy qilishdan ko‘zlangan maqsad, sifatli inkluziv ta’limni joriy qilish va O‘zbekistondagi barcha bolalarni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash borasida hamkorlikda ish olib borish, majburiy ta’lim tizimini yanada inkluziv bo‘lishiga asos solish, va o‘quvchilarning, jumladan imkoniyati cheklangan o‘quvchilarning tayancha ko‘nikmalarini rivojlantirishga ko‘maklashishdan iborat.

5 yilga mo‘ljallangan ushbu loyha inkluziv ta’lim bilan bog‘liq 3 ta muhim yo‘nalishni qo‘llab- quvvatlashni taklif qilgan:

- inkluziv ta’lim uchun qulay o‘quv- metodik materiallar
- o‘qituvchilar uchun amaliyot va maktab muxitini yaratish
- asosiy manfaatdor tomonlar, ya’ni o‘qituvchi va imkoniyati cheklanga shaxslar

bilan birgalikda ishlab chiqilingan barqaror siyosatni rivojlantirish.

Inkluziv ta’lim qilingan yillarda, 2023- 2025 yillar mobaynida 51% maktabni inkluziv ta’lim jarayonida tayyorlashni maqsad qilib olingan edi. Ko‘rib turganizdek yuqoridagi loyha bu maqsad sari bosilgan ilg‘or qadam deyish mumkin. Hozirgi kunda o‘quv - metodik materiallarning inkluziv ta’lim uchun moslashtirib yangilaninishi yanada yaxshi natijalarni qayd etishimizga yo‘l ochib beradi.

Xalq ta’lim vazirligining buyrug‘i bilan, Respublika iste’dod markazi negizda 1999 - yildan buyon faoliyat yuritayotgan, “O‘zbekiston Respublikasi tashxis markazi”da hozirgi kunda inkluziv ta’lim bo‘limi ochilib, aynan inkluziv ta’lim qanday

tuzilishi kerak, qanday o'quvchilar, inkluziv ta'limga tavsiya etilishi, va albatta o'qituvchilar qanday tayyorlanishga, dars jarayonlarini olib borish uchun metodik qo'llanmalar yaratish kabi masalalar bilan shug'ulanib kelinmoqda. Shundan ham ko'rishimiz mumkinki yurtimizda inkluziv ta'limga katta e'tibor berib, bolaga qaratilgan ta'limni butun respublika bo'ylab keng targ'ib qilish uchun tinimsiz harakat qilinmoqda.

Respublika tashxis markazining inkluziv ta'lim bo'limi quyidagi vazifalarni bajarib kelmoqda;

- Maktabgacha va maktab ta'limi tizimida inkluziv ta'limni rivojlanishi va yanada yuksaltirish bo'yicha yagona davlat siyosatini amalga oshirish;

- Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida inkluziv ta'limni va logopediya shoxobchalarini tashkil etish va muvofiqlashtirish.

- Maktabgacha va maktablarda inkluziv ta'lim, defektologik xizmatni takomillashtirish, o'qituvchi-logopedlar, maxsus pedagoglarni metodik qo'llab-quvvatlash va professional rivojlantirishga ko'maklashish:

- Umumta'lim muassasalarida inkluziv o'quv muhitini yaratish maqsadida bolalar va ularning ota-onalari, o'qituvchilarga ijtimoiy-psixologik xizmat ko'rsatishda zamonaviy yondashuvlar va metodlarni ishlab chiqish;

- Inkluziv ta'limni yanada rivojlanishini nazarda tutadigan davlat dasturlari va boshqa dasturlar, shuningdek, ularni amalga oshirish mexanizmlari bo'yicha rahbariyatga ko'rib chiqish uchun takliflar kiritish;

- Umumta'lim maktablarida inkluziv ta'lim uchun shart-sharoitlar yaratishni nazorat qilish, inkluziv ta'lim berishning sifati va samaradorligini aniqlash mezonlarini ishlab chiqish hamda ularning bajarilishini nazorat qilish;

- Inkluziv ta'lim tizimi joriy qilingan umumta'lim muassasalari, ularda ta'lim olayotgan o'quvchilar to'g'risida ma'lumotlar bazasini yaratish va uni doimiy yangilab borish;

- Inkluziv sharoitlarda ta'lim oluvchilar, umumta'lim muassasalari qoshidagi logopediya shoxobchalarining o'qituvchi-logopedlar uchun psixologik-pedagogik

qo'llab-quvvatlash ishlarini tashkil qilish va ijtimoiy rivojlantirishga yo'naltirilgan texnologiyalarni ishlab chiqish va takomillashtirib borish;

- Inklyuziv ta'lim va umumta'lim muassasalari qoshidagi logopediya shoxobchalarini metodik ta'minotini (dasturlar, rahbar, pedagog va mutaxassislariga metodik tavsiyalar va boshqalarni) ishlab chiqish hamda takomillashtirib borish;

- Umumta'lim muassasalari qoshidagi logopediya shoxobchalari, inklyuziv ta'lim bo'yicha o'quv reja va o'quv dasturlarini ilg'or milliy va xorijiy tajribalarni inobatga olgan holda, mazmun va sifat jihatidan xalqaro talablarga mos ravishda ishlab chiqish, takomillashtirish, tajriba-sinovdan o'tkazish hamda amaliyotga joriy etish;

- Inklyuziv ta'lim ishtirokchilari va umumta'lim muassasalari qoshidagi logopediya shoxobchalarining o'qituvchi-logopedlar faoliyatini rivojlantirish maqsadida konferensiya, o'quv-seminarlarni tashkil etish va o'tkazish;

- Inklyuziv ta'lim ishtirokchilari va umumiy o'rta ta'lim muassasalari qoshida tashkil etilgan logopediya shoxobchalarining o'qituvchi-logopedlarini faoliyatini muvofiqlashtirish, monitoringini olib borish va metodik rahbarlikni amalga oshirish.

1994 - yil iyun oyida Ispaniyaning Salamandra shahrida YUNESKO tomonidan Salamandra deklaratsiyasi qabul qilindi. Unda barcha bolalarning ta'lim olishga haqli ekanligini, o'quvchilarining shaxsiy xususiyatlari (aqliy, sotsila, diqqat, jismoniya, o'rganish darajasi)ni inobatga olgan holda ta'lim berilishi kerakligiga diqqatni qaratishdi. Bu deklaratsiyada ilk matrota "Education for All - EFA" (ta'lim barcha uchun) yondashuvi yuzaga chiqmish, va har bir bolalarning sifatli bir shakilda, umumiy ta'limni olishi kerakligi, har bir bolalarning o'ziga xos xususiyatlari bor ekanligi hamda bu xususiyatlarni hisobga olgan holda ta'lim tizimini tashkillashtirish kerakligi, inkluziv ta'limni targ'ib qilish maqsadida dunyo mamlakatlari bilan siyosiy ishlar olib borish kerakligi, imkoniyati cheklangan o'quvchilarga mos o'quv binolalarini tuzilishi kerakligi, qayd etilindi. (Salamandr deklaratsiyasi 1994). UNESCO tomonidan kun tartibiga aylantirilgan "Ta'lim barcha uchun" (EFA) yondashuvi, ta'limning asosiy tamoyili deb hisoblaydiga 3 ta asosga tayanadi;(UNESCO 2009)

1. Ta'lim asoslari, inkluziv maktablar, individual xilma-xillikni o'z ichiga olgan o'qitish usullarini rivojlantirish barcha o'quvchilar manfaati uchundir. An'anaviy o'qitish jarayonlarining o'rniga, o'quvchining o'quv jarayonidagi faoliyati va individual ehtiyojlaridan kelib chiqan holda, differentsial ta'lim shaklida barcha o'quvchilarning o'rganish jarayonlarida ishtirok etish orqali foyda ko'rish mumkindir.

2. Ijtimoiy asos shundaki, inkluziv ta'lim turiga ko'ra shakillangan ta'lim muassasalari, o'quvchilar o'rtasidagi foydali bir o'zgarishga sabab bo'lib, yanada odil, va inkluziv jamiyat uchun asos bo'lishidir.

3. Iqtisodiy asosi shundaki, barcha o'quvchilarni birgalikda ta'lim olgan maktablarning, imkoniyati cheklangan o'quvchilar uchun qurilgan maxsus maktabardan ham ta'lim tizimidan ko'ra kamroq mablag'ga sabab bo'ladi.

NATIJALAR

2022 - yil 13 - sentyabrda Fern Dinsdale tomonidan Unicef manbalariga asoslanib "Satchel Pulse" saytida tayyorlagan maqolasiga ko'ra; inkluziv ta'limni uch turga bo'lib chiqan.

1. To'liq inkluziya

To'liq inkluziyada barcha o'quvchilar teng deb hisoblanadi, ya'ni nogironligi bo'lgan bola hamda sog'lom bola bitta sinfda teng huquqlar asosida ta'lim oladi.

Bunday vaziyatda o'z -o'zidan pedagog hodimlarning vazifalari qiyinlashadi. Bu qiyinchilikdan imkon qadar yengil o'tish uchun, aynan shu sohada tajribasi bor hodimlardan foydalangan afzal. O'quv rejasini tayyorlash va tadbiq qilish uchun ham ma'sul hodimlar va tajribali defektolog - pedagoglar ko'magidan foydalaniladi. Bu jarayonda o'quv reja tuzuvchi shaxs, bolalarning rivojlanishlarini yaqindan kuzatib borishi, bolalarning ehtiyojlarinin hisobga olgan holda darslarni rejalashtirishi kerak bo'ladi. Albatta shundagina to'liq inkluziv ta'limda muvaffaqiyatga erishish mumkin bo'ladi. Sinf xonadagi hamda uy uchun beriladigan vazifalarning, barcha bolalar bajara olishini hisobga olish muhim, masalan vazifaga ko'ra qandaydir jismoniy mashq

bajarilishi kerak bo'lsa, bu mashg'ulotni bajara olmaydigan(nogironligi bor) bola uchun alternativ boshqa vazifani ham belgilab o'tish kerak bo'ladi.

2. Qisman inkluziya

Ikkinchi turi esa qisman inkluziyadir. Qisman inkluziya ham qaysidir ma'noda to'liq inkluziyaga o'xshashdir, unda ham bolalar sinf xonalarda sog'lom bolalar bilan birgalikda ta'lim olishadi. Farqli jihati shundaki, qisman inkluziyada bolalar ham sinf xonalarda o'qituvchidan ham maxsus pedagoglardan ta'lim olishadi. Darsdan tashqari vaqtlarda ularga qo'shimcha maxsus pedagoglar darslari qo'yib beriladi. Qisman inkluziyani, to'liq inkluziya tatbiq qilishda qiyinchiliklarga duch kelganda qo'lash mumkin. Inkluziv ta'limni joriy qilishda eng katta ahamiyatli joyi bu boshqa o'quvchilarning ehtiyojlarini chetlab o'tmaslikdir. Nogironligi bor shaxsning ijtimoiy va aqliy rivojlanishiga yordam beram degan maqsadda, sog'lom bolalarning ehtiyojlarini chetlab o'tib ularning rivojlanishlarini ortga suradigan harakat qilishdan ehtiyot bo'lish zarur.

3. Umumiy inkluziya

Inkluziv ta'limning uchinchi turi esa bu umumiy inkluziv ta'limdir. Umumiy inkluziyada, umumiy maktablarda maxsus sinflar tayyorlab, maxsus ehtiyoji bor bolalarni qabul qilib, maxsus pedagoglar tomonidan o'qitilinishi nazarda tutiladi. Bunda bola tanafusda, ovqatlanish soatlarida, boshqa bolalar bilan birgalikda faoliyat olib bora oladilar, ammo darslarni maxsus pedagoglar tomonidan rivojlanishlariga ko'ra qabul qiladilar. Bu jarayonda, bolalar yaqindan kuzatilib rivojlanish anketasi kuzatilib boriladi. Rivojlanishda ilgari bolalarni, qisman inkluziya yoki to'liq inkluziya sinflariga o'tkazishlari mumkin bo'ladi. Albatta bu jarayoni birdaniga amalga oshirib bo'lmaydi, asta sekinlik bilan, haftada bir necha kun yoki ba'zi darslar uchun sinflarga qo'shilishga imkoniyat yaratish mumkin.

Jahondagi aksariyat ta'lim muassasalari shu turlarga asoslangan holda o'z faoliyatlarini olib borishmoqda.

MUHOKAMA

Presidentimizning o'qituvchi va murabiylar kuni munosabati bilan 2020 - yil 30 - sentyabirdagi nutqidan kichik lavha keltirishni lozim topdik, "har qanday xalqning ma'naviyati shu jamiyatda yashovchi nogironlarga bo'lgan e'tibor bilan ham belgilanadi" jahon tajribalarini inobatga olgan holda, bolalar ijtimoiylashuv jarayoniga, e'tibor tobora kuchayib bormoqda. Zero, 2023 - yil 1 - iyuldagi "Aholiga sifatli ijtimoiy xizmat va yordam ko'rsatish hamda uning samarali nazorat tizimini yo'lga qo'yish bo'yicha kompleks chora tadbirlar to'g'risidagi" Prezident farmoniga muvofiq tashkil etilgan, "Ijtimoiy himoya milliy agentligi" nafaqat bolalarni balkim, kattalarning ham ijtimoiylashuv muammolari bilan shug'ulanib kelmoqda. Agentlik faoliyatining ustuvor yo'nalishlarining 1 - bandida Nogironligi bo'lgan shaxslar bilan ishlash tizimini takomillashitirish yo'nalishida, barcha turdagi imkoniyati cheklangan shaxslarning ijtimoiylashuv jarayonlarini yo'lga qo'yish uchun kerakli chora tadbirlar olib borilmoqda.

Inklyuziv ta'lim vazifasi bolalarning qobiliyatlari va holatidan qat'iy nazar, ularning barchasiga sifatli ta'lim tadbiq etishdan iborat. Shu bilan birga, inklyuzivlik tamoyili imkoniyatlari cheklangan bolalar ijobiy ruhiy va ijtimoiy rivojlanishiga ega bo'lishlari uchun oilada yashashlari va o'z tengdoshlari bilan birga oddiy maktabda ta'lim olishi, o'zlashtirishda qiynalyotgan bo'lsa, o'qish va yozishga o'rganish uchun maxsus yordamga ega bo'lishi, darslarga qatnamay qo'yg'an bolaga esa maktabga qaytish uchun tegishli yordam ko'rsatilishini kafolatlaydi.

XULOSA

Yuqoridagi ma'lumotlardan ko'rib turganimzdek, nafaqat yurtimizda balki, butun dunyoda, imkoniyati cheklangan bolalarni, jamiyatga qo'shish uchun ilg'or chora tadbirlar olib borilmoqda. Yurtimizda inkluziv ta'limni yanada rivojlantirish va yuzaga kelayotgan muammolarni bartaraf etish maqsadida, bir qancha chet davlatlari bilan, xususan Amerika Qo'shma Shatatlari bilan hamkorlikda ishlar olib borilmoqda. Ijtimoiylashuv muammolarini hal qilish eng avvalo, oilani jamiyatga qo'shish bilan boshlanadi. Oilani, ota-ona yoki vasiy insoni ta'lim tizimiga e'tiborini qarata olish, ta'limning ahamiyati to'g'ri tushuntira olish, eng muhim vazifalardan biridir.

ADABIYOTLAR TAHLILI

1. <https://lex.uz/ru/docs/-5679836>
2. <https://www.gazeta.uz/oz/2020/06/09/education-law/>
3. <https://www.gazeta.uz/oz/2021/02/22/un-human-rights/>
4. Salamanca statement <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000098427>
5. Education of All <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000178013>
6. Tashxis markazi; inkluziv bo'lim, vazifalari <http://www.rppm.uz/>

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10783315>

**ТУРИСТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ИСТОРИЧЕСКИХ
ДОСТОПРИМЕЧАТЕЛЬНОСТЕЙ КАРАУЗЯКСКОГО И
ТАХТАКУПЫРСКОГО РАЙОНОВ РЕСПУБЛИКИ КАРАКАЛПАКСТАН**

Отенов Нариман Турдымуратович.

Город Нукус. Узбекистан.

НГПИ имени Ажинияза

e-mail otenov.nariman@mail.ru

АННОТАЦИЯ

В данной статье освещаются современные условия, географическое положение и туристический потенциал исторических археологических памятников, расположенных на территории Караузьякского и Тахтакупырского районов Республики Каракалпакстан.

Ключевые слова: *Караузьякский район, Тахтакупырский район, Южный Приаралье, ССГ (Сельский сход граждан), Кердерская культура, крепость, кала.*

ABSTRACT

This article highlights the current conditions, geographical location and tourist potential of historical archaeological sites located on the territory of the Karauzyak and Takhtakupyr districts of the Republic of Karakalpakstan.

Keywords: *Karauzyak district, Takhtakupyrsky district, Southern Aral Sea region, SSG (Rural gathering of citizens), Kerder culture, fortress, kala.*

АННОТАЦИЯ

Ushbu maqolada Qoraqalpog‘iston Respublikasining Qoraov‘zak va Taxtakov‘pir tumanlari hududida joylashgan tarixiy arxeologik yodgorliklarning zamonaviy sharoitlari, geografik joylashuvi va turistik salohiyati yoritilgan.

Kalit so‘zlar: *Karauzyak tumani, Taxtakov‘pir tumani, Janubiy Orolbo‘yi, OFY (ovul fuqarolar yig‘ini), Kerder madaniyati, qurg‘on, qal‘a.*

В южном Приаралье на правом берегу нижнего течения дельты реки Амударьи, на северо-восточной стороне Республики Каракалпакстан, находится ряд объектов историко-культурного археологического наследия. Они различаются по месту, типу и хронологическому периоду.

Самые ранние из этих исторических археологических памятников относятся к эпохе неолита, здесь находятся стоянки охотников и рыболовов, относящиеся к периоду IX-III векам до нашей эры, есть исторические объекты культурного наследия со времен Кердерской культуры и до наших дней [2: 94-113].

В целях выполнения Распоряжение Президента Республики Узбекистан, от 16.01.2018 г. № Р-5181 «О Совершенствовании охраны и использования объектов материального культурного и археологического наследия», 2018 году в Республике Каракалпакстан проводилась работа республиканской комиссии по разработке проекта программы комплексных мер по коренному совершенствованию охраны, сохранения, научного исследования, пропаганды и использования объектов материального культурного и археологического наследия в 2018 — 2023 годах. В Тахтакупырском и Караузыакском районах Республики Каракалпакстан нами была проведена инвентаризация и степени сохранности объектов материального культурного и археологического наследия [1].

В ходе инвентаризации был проведен повторный анализ археологических историко-культурных объектов на территории нашей республики, поиск и регистрация новых, уточнены их координаты, географическое положения на

основе современных технологий, паспортизированы, в частности, ведутся широкомасштабные работы по составлению единого каталога археологических памятников нашей республики в интеграции с ГИС (географической информационной системой). Проведение этих работ позволит избежать таких ситуаций, как снос некоторых памятников на территории нашей республики.

В Карузьякском районе ССГ (Сельский сход граждан) Алга бас находится археологический памятник Багдат-кала с географическими координатами N (С) $43^{\circ} 04' 52,05$, E (В) $59^{\circ} 57' 58,97$. Здесь же находится Багдатское кладбище, Егиз кум, Жалгыз кум, рядом расположен Кафир кала. ССГ (Сельский сход граждан) Койбак, в южной части Каратау (горы Султануиздаг), на берегу Амударьи, находится археологический объект Джампик-кала с географическими координатами N (С) $42001' 37,85''$, E (В) $60^{\circ} 19' 35,69$. Неподалеку находится Гауир-кала, Кояншык тобе (скалистый холм) (сигнальная башня). ССГ Караузьяк находится археологический памятник Городище Кыркжигит с географическими координатами N (С) $430 17' 29,47''$, E (В) $600 01' 35, 60''$ относящийся к кердерской культуре [3: 258-264].

В этом же ССГ находится кладбище Кабаклы ата, относящиеся XVIII-XIX векам, где похоронены знаменитые люди Каракалпакстана. Здесь же находится крепость Серен Кала, который построил каракалпакский батыр Серен для борьбы с кораблями Бутакова Российской империи.

В ССГ Маденият с географическими координатами N (С) $430 14' 54,82''$, E (В) $600 06' 52, 08''$ находится паломнические места известных духовных лидеров каракалпаков Мурата Шайыка, Азиз Баба Ходжа, ибн Ишима Султана, Мухаммеда Бахадурхана, вблизи того же района есть сакральное место Куйик Сейт баба. Помимо этого, на территории Караузьякского района находится более шестидесяти мест паломничества и сакральных мест. [4: 61].

В ССГ Караой Тахтакупырского района расположен крепость Айдос кала с географическими координатами N (С) $4303' 16,06''$, E (В) $60^{\circ} 10' 3,57$. При строительстве форта была использована сила трудящихся, которые жили в

основном вокруг Кук-узяка. Крепость стала одним из главных центров управления Хивинского ханства над аральцами и каракалпаками. Эта крепость позже стала известна как Айдос кала. План крепости имел трапециевидную форму. Оборонительная стена на западной стороне имеет длину 830 метров, восточная сторона - 772 метра, северная сторона - 370 метров, а южная сторона - 254 метра [2: 269-271]. В настоящее время остатки оборонительной стены крепости находится в виде дамбы.

В ССГ Мулк населенного пункта Кос труба в географических координатах N (С) 43029'40,18", E (В) 61034'22,91 находится большой археологический комплекс, известный под названия как Барак там относящиеся к IV-VI в. до. н. э. Этот комплекс включает в себя остатки трех дворцовых залов, вокруг которых сохранились следы крупных поселений, древние посевные поля, остатки оросительных каналов. Самым крупным из этих памятников является Барактам 1,2. Нижний свод памятника имеет несколько помещений, построенных из кирпича. Большой зал расположен на верхней части здания, напоминающий Юрту кочевников.

В центре ССГ Мулк сохранилось местоположение памятника Кылыш-кала с географическими координатами N (С) 4300'15,98", E (В) 60° 25' 14,67. Крепость был построен в XIX веке по указанию Хивинского хана для защиты от Российских солдат местным батыром которого звали Кылыш. Нынешнее место крепости выровнено и сейчас не заметно.

Недалеко от этого периметра, на северной стороне нижнего течения Куаныш-джармы, находится поместье Мехтер кала, которое окружено стеной из глиняного кургана размером 200x370x140x300 метров, с внешней стороны стены находится защитная бойница с башнями по углам кургана. На западной оконечности нынешнего кургана сохранились только остатки стен двух домов, сложенных из глины.

В ССГ Кунграткуль, с географическими координатами N (С) 4304'9,13", E (В) 60° 29' 40,82", занимающий площадь в 8 гектаров расположена одна из

крупных городищ Кердерской эпохи Корганша кала, окруженным широкими глиняными стенами. На внутренней стороне крепости находятся остатки сооружений, построенных из кирпича-сырца. Укрепленная крепость была местом зимовки полукочевых земледельцев, которые летом переезжали на свои пахотные земли [2: 268-272].

Недалеко от тех же окрестностей, на восточной стороне старого Каракольского анхора, с географическими координатами N (C) 42058'43,65", E (B) 60° 27' 29,57 сохранился памятник Джаман кала, относящиеся XVIII - XIX векам нашей эры. Нынешнее место памятника превращено в лесистую местность.

На западной стороне старого Каракольского анхора находятся башни под названиями Кос минар и так минар (Два минара и один минар), построенные в XVIII веке расположены в географических координатах N (C) 43011'30,44" C, E (B) 60°32'36,13. Башни построены из обожженного кирпича, основанием которого является местный природный камень. Из-за экологического бедствие башни повреждены, большая часть разрушена.

На территории Тахтакупырского района есть более сорока сакральных мест и мест паломничества [4: 64], все эти места надо изучить, создать условия и превратит в туристическую местность.

К заключению, следует отметить, что на территории Караузьякского и Тахтакупырского районов Республики Каракалпакстан находятся множество памятников древностей, которая является бесценным национальным достоянием каракалпакского народа. Сохраняя наше историческое археологическое культурное наследие, надо реализовать программы для ознакомления с древней культурой нашей страны, создавать туристические маршруты и развивать эту отрасль не только в центральных регионах, но и в северных районах нашей республики.

ИСПОЛЬЗУЕМЫЕ РЕСУРСЫ

1. *Распоряжение Президента Республики Узбекистан, от 16.01.2018 г. № Р-5181 “О Совершенствовании охраны и использования объектов материального культурного и археологического наследия”*
2. *Материалы к своду памятников истории и культуры Каракалпакской АССР. Вып. I. Нукус 1985. <https://edu.uz>.*
3. *А.В. Гудкова и В.Н.Ягодин. «Маршрутные археологические исследования в левобережной части Приаральской дельты Амударьи»-МХЭ, Вып. 6, М., 1963.*
4. *Ғ.Хожаниязов, О. Юсупов «Қарақалпақстандағы муқаддес орынлар» Нөкис, 1994.*

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10783392>

“BOBURNOMA” DA FORSCHA FE’LLAR YORDAMIDA YASALGAN MURAKKAB SIFATLAR

A.Abdualiyev, Z.Abdualiyeva

O‘zbek tilini o‘qitish metodikasi kafedrası katta o‘qituvchilari

ANNOTATSIYA

Ilmiy izlanishlarimiz natijasida quyidagi maqolada Zahiriddin Muhammad Boburning nafaqat davlatning siyosiy arbobi sifatida balki shu bilan bir qatorda shoir va yozuvchi sifatida fors va turkiy tillaridan o‘z qo‘l yozmalarida qay darajada mohirona foydalanganligini ham yoritib o‘taganmiz. Alohida e‘tiborga sazovor jihati sifatida ushbu tillarning gramatik qullanilishi olingan.

Kalit so‘zlar: “Boburnoma”, konstranstiv lingivistika, turkiyshunoslik, tilshunoslik, birikmalar, affiks, masnavigo‘y, fe‘l turkumi, qo‘shma sifat, sintaktik, morfologik.

Zahiriddin Muhammad Bobur shoir, yozuvchi tarixnafis, buyuk podshoh va va xalqini yaxshi ko‘radigan buyuk davlat arbobi sifatida tarixda nom qoldirgan. Uning tarixiy asari “Boburnoma”da Markaziy Osiyo, Afg‘oniston, Eron, Hindiston xalqlari tarixi, u yerda yashagan insonlarning yashash jarayoni, ahvoli va ish faoliyati haqida ma‘lumot beruvchi tarixiy asar hisoblanadi. Zahiriddin Muhammad Bobur o‘z asarlarida Andijondan boshlab Hindistonga qadar uzoq masofadagi har bir shahar va qishloqlarga kirib, o‘sha joyning tabiati, bog‘lari, o‘rmonlari, u yerdagi uy va yovoyi hayvon, parandalari haqida ma‘lumotlar bergan.

Ma‘lumki konstranstiv lingivistika – ya‘ni o‘zaro yaqin masofalarda yashagan xalqlar tilini o‘rganish XX asr ikkinchi yarmidan boshlab jahon, rus tilshunosligi,

turkiyshunoslik, shu jumladan o'zbek tilshunosligini o'rganish jadal sur'atlar bilan rivojlanadi. Ma'lumki kontrativ lingvistik nisbatan yangi yo'nalish hisoblansada, tillarni chog'ishtirish qadim zamonlardan, odamlar boshqa til egalari bilan muloqatga kirishga majbur bo'lgandan boshlab vujudga kelgan¹.

O'zbek tilshunosligida Alisher Navoiy chog'ishtirma (kontrativ) tilshunosligining otasi (asoschisi hisoblanadi)².

Yuqoridagi olimlarning fikrlarini Alisher Navoiyning XV asrda yozgan "Muhokamat ul lug'atayn" asarida turkiy, hamda fors tillarini chog'ishtirma asosida o'rgailishi haqidagi ma'lumot, bularning isboti hisoblanadi. Alisher Navoiydan keyin uning zamondoshi bo'lgan Bobur ham ushbu tillarni, ya'ni o'zbek, fors, arab tillarini mukammal bilishga harakat qildi. Buyuk sarkarda, tarixnavis olim, o'z asarida turkiy, forsiy va arabiy tillarga xos rang –barang qo'llangan va so'zlarning, omonim, antonim ma'nolarida ishlatilishi asarning mazmuniga ham kerakli hissa qo'shadi.

Asarda forscha sodda, birikmali, daraja ko'rsatgichi bilan kelgan sifat turkumiga oid so'zlar bilan bir qatorda forscha qo'shma sifatlar haqida ma'lumot berishga harakat qilingan.

Murakkab sifatlar affikslar vositasi orqali emas, balki sintaktik so'zlarning birikuvi va sintaktik morfologik (ya'ni so'zlarning birikuvi va + affikslar) usuli bilan ham yasaladi¹.

Biz bu maqolada sintaktik – morfologik usulda yasalgan, ya'ni faqat forscha so'zlar yordamida yasalgan, ya'ni faqat forscha so'zlar yordamida yasalgan sifat turkumiga doir so'zlarga e'tibor beramiz. Bu usulda yasalgan sifatlar guruhiga: a) qo'shma sifatlar; b) birikmali yoki tizma sifatlar; va juft sifatlar kiradi. Bu ishda "Boburnoma"da qo'llangan qo'shma, birikmali yoki juft sifatlar haqida ma'lumot berishga harakat qilamiz.

1. Qo'shma sifatlar kompo'nentlarning qaysi so'z turkumidan bo'lishi va ularning sintaktik aloqalari jihatidan guruhlariga ajratib o'rganish mumkin.

1 Suso'v I.P. Istoriya yakvhoznaniga M.AST: mostok-zapev 2006 sh. 9

2 Nurmanov A Tanlangan asarlar II jild Toshkent Akademiyasi 2012-yil 299-bet.

1 G'.A. Abdurahmonov. O'zbek tili gramatikasi. O'zbekiston. "Fan" nashriyoti Toshkent 1975. I qism 288-bet

2. Ikki tub soʻzdan tashkil topgan ot+ot, ot+sifat, sifat +ot, sifat+sifat jihatiga eʼtibor beramiz. Biz quyidagi misollarda foscha feʼllar yordamida yasalgan qoʻshma feʼllar hafida toʻxtalamiz. Masalan: doshton – bor boʻlmoq, ega oʻlmoq feʼlining hozirgi zamon asosi “dor” – bor yoki sifat yasovchi qoʻshimcha –li maʼnolarida sifat yasashi mumkin: - Samarqand va Buxoroda nomdor jangaralar aksar Margʻinoniydur(7-bet).

- Ehtimom bila qalʼadorliqqa mashgʻul boʻldi (18-bet) Asarda (a+f) xabardor (146-b), mulkdor (155-b) kitobdor (157-b), shakdor (99-b), rikabdor (217-b), muhrdor (208-b), beldor (265-b), sardor (153-b), jondor (270-b) soʻzlar asosan (oʻ+t) (t+t) qolipida ishlatilib, bu qoʻshimcha yordamida yasalgan soʻzlar oʻzakdan anglashilgan sifatlar yasashga xizmat qilgan va ayrim holatlarda ot vazifasida ham kelishi mumkin.

Asarda sifat va feʼl turkimiga doir soʻzlardan yasalgan qoʻshma sifatlar ham mavjud. Masalan, guftan soʻzlam, gapirmoq, aytmoq feʼliga doir hozirgi zamon asosi “qoʻy” soʻzi ham sifat turkimiga doir sifatlar yasalishida qatnashgan forscha + forscha qolipidagi soʻz birikmalari ishtirok etgan. Masalan:

- Fahshgoʻy va badzabon kishi edi (157-b).

- Qambaʼr Ali moʻgʻul kim, zikri mugarrar kelibon, parishon goʻy kishi edi. (112-bet). Diqqat bilan guftugoʻ qilmoq 160-b

- Yoqa yerda ulgʻoygʻon uchun bir nima rustoiy durusht goʻyroq edi (94-bet), purgoʻy va parishongoʻy edi. (12-bet)

- Guftugoʻ (226-bet), suxangoʻy (b.q)

- Yana Abdullo masnaviygoʻy edi (163-b)

- Bu jins suxangoʻy boʻlmas (255-b)

Yuqoridagi jummalarda goʻy – gapir, soʻzla, ayt kabi sinonim maʼnolarda ot-feʼl fahshgoʻy, suxangoʻy, sifat +feʼl shaklida parishongoʻy, durushtgoʻy, badzamon, masnavigoʻy yomon soʻzlaydigan tilli yomon kishilarni bildiruvchi qoʻshma sifatlar yasaydi. Baʼzan ayrim gaplarda ushbu soʻzlarning oʻzbekcha variantini bergan. Bu soʻz yordamida yasalgan soʻzlarni asarda koʻp uchratish mumkin.

Fors tilida hozirgi zamon fe'l negizi uch xil yo'l bilan yasaladi, birinchi fe'lning noaniq formasidan – dan, -idan qo'shimchalarini olib tashlash, ya'ni xo'rdan-yemoq, xor –ue, ich, davidan – yuqouoq – dav-yugur, pursidan so'ramoq, purs-so'ra va boshqalar "Ikkinchi shakli" shundaki.

Biz ushbu maqolada hozirgi o'zbek tilida ko'p qo'llangan – band (vand) –bog'la, navis-yoz, kash-tort, chek, chiz, bor (-vor), tarosh –yo'n, tekisla, tozala, qaro'jo'ni, ek, -chi affiksi, xon-o'qi, soz –sorla, yasa, qur, xoh-xohla –ista va boshqalar haqida ma'lumot bermadik. Garchi hozirgi o'zbek tilida kam +mahsul bo'lgan fe'l turkumiga doir so'zlar haqida ma'lumot beramiz. masalan, nishastan–o'tirmoq fe'lining hozirgi zamon negizi nishin – o'tir so'zi bir necha joyda qo'shma so'z sifatida qo'llangan.

- Shovdor tumanining dorug'anishini uldur, oilgay (58-b).

- Andijon viloyatining sahronishinidin bir chakchak elidur (31-b).

Shunday qilib sahronishin cho'lda o'tiruvchi, yashovchi (125-b), (128-b), qarajo'nishini (153-b), sarhadnishin (77-b), dehnishin (87-b), dorug'anishin (120-b), shahnishin (170-b), podshohnishin (218-b), hokimnishin kabi so'zlar qo'llanilib – nishin o'tir so'zi, asosan ot turkumiga tegishli so'zlar bilan qo'shib qo'shma murakkab sifatlar va bazan ot turkumiga doir so'zlar yasaganini ko'ramiz. Nishastan – nishin so'zi o'zbek tilida o'tirmoq –o'tir, qo'nmoq –qo'nib kabi ma'nolarda ishlatiladi. Fors tilida esa faqat nishast – o'tiridi degan so'z ishlatiladi. Zadan – urmoq fe'lining hozirgi zamon asosi "zan" so'zi ham quyidagi so'zlar tarkibida kelib sifatga va bazan ot turkumiga doir so'zlar yasaydi. – turkman hazorasi anvo beadabliklar va rakzanliklar qilib edilar (144-b), kordzan (73-b), rakzan (177-b), zarbzan (241-339-b), farzandi zarbzan (335-b). Yuqorida ko'rsatilgan "zan" -ur so'zi ham o'zbekcha so'zlar tarkibida emas balki faqat forscha + forscha, forscha + arabcha, qolipida ishlatilgan.

Ayrim so'zlarda fel+fel qolipida kelib sifat turkumiga doir so'zlar yasaydi. Masalan, notavaonbin va kajxulq kishi edi (143-b). Ushbu jumlada tavonistan – kuchi yetadigan, ishlarini bajara oladigan, qo'lidan ish keladigan manoda fos tilida ishlatiladi. Tavonistan fors tilida modal fe'l sifatida qo'llaniladi tavon ushbu fe'lning hozirgi zamon asosi. Bu so'zga sifat yasovchi no- qo'shimchasi qo'shib notavon

kuchsiz, ish qilolmaydigan, nogiron kabi sifat ma'nosini anglatuvchi so'z sifatida ishlatiladi, bin so'zi esa didan- ko'rmoq felining hozirgi zamon negizi hisoblanib notavonbin yomon qarash, badbin yomonlikni ko'zlovchi ma'nolari qo'llangan.

Asarda ko'p qo'llangan, ko'proq sinonim ma'nolarda ishlatilgan taroshidan – yo'nmoq, tozalamoq, tekislamoq kabi ma'nolarni anglatib, qo'shma fe'llar tarkibida ot, sifat ma'nolarini anglatuvchi so'zlar tarkibida qo'llaniladi. "Tarosh" so'zi ham o'zbekcha, ham forscha so'zlarga qo'shib ayrim hollarda so'zlar alohida, alohida so'z sifatida ishlatilgan. Masalan, yerini yakpora toshdin tarosh qilgaylar (312-b),

- Quyrug'i hujralarida muazzam toshdin butlar tarosh qilibdurlar (316-b). O'zbekcha so'zlar bilan kelganda forscha sifatdosh, o'tgan zamon sifatdoshi ma'nosida ham qo'llangan. Masalan:

- Ulug'larning imoratlarini takalluf bila taroshida toshdin qilibdur (308-b), bu gapda taroshida so'zi yo'nilgan, poklagan, qirqgan ma'nolarida ishlatiladi.

Forscha+forscha qolipida yorilgan so'zda kasb egasini bildiruvchi ma'noda berilgan.

- Ustad shoh Muhammad sangtaroshga buyurdikim (113-b)

- Yakpora toshdin sutanamo tarosh qilg'aylar (313-b)

- Bu imoratlar tamom sangi taroshindandur (313-b)

Taroshiida so'zi ham o'zbekcha, ham forscha so'zlar bilan kelib hamma fe'llar kabi, yoki forscha o'tgan zamon sifatdoshi sifatida juda ko'p so'zlar tarkibida kelib, murakkab sifat va ot ma'nosini anglatuvchi so'z sifatida qo'llangan.

Asarda ko'p qo'llangan so'zlarda andoxtan –otmoq, tashlamoq, uloqtirmoq, solmoq ma'nolarini anglatuvchi andoz – ot, tashla, uloqtir, sol ma'nolarini anglatuvchi so'z hisoblanadi. Masalan – otmoq ma'nosida; - Tufakandozlar ham tubang otmoqqa bisyor jalodat ko'rsatib yaxshi otdilar (219-b). Bu gapda yozuvchi tufakandoz so'zini tufak otmoq so'zi bilan fors va o'zbek tilida qo'llangan.

Yoki solmoq ma'nosida quyidagi gapda ushbu so'zni qo'llaganini ko'ramiz. – Arzg'a yettikim, cherik eli Behra elig'a besarlig' va dastandozliqlar qiladurlar (206-b). Bu gapda qo'l solmoq + dast andoz ya'ni davlat mablag'larini o'g'irlab oluvchi

ma'nolarida ham qo'llangan. Bu kabi so'zlar karkandoz (271-290-b), dastandoz (165-b), tirandoz (182-b), va boshqalar juda ko'p joyda qo'llangan.

Asarda yuqoridagi qo'shma so'zlarda qo'llangan forscha fillar bilan juda ko'p sermahsul va kammahsul forscha fe'l turkumiga doir so'zlar qo'shma so'zlar tarkibida qatnashib asosan sifat va ba'zan ot bajargan ma'nolarda ham ishlatilgan.

Xulosa bu kabi fe'l turkumiga tegishli so'zlarning aksariyati hozirgi o'zbek tilida kamroq uchraydi. Asarda yuzdan ortiq forscha fe'llardan yasalgan qo'shma sifatlar mavjud. Bu Zahiriddin Muhammad Boburning faqat turkiy so'zlarni emas, balki forscha so'zlarni ham mukammal bilgan va ularni so'z yasalishiga to'g'ri e'tibor bergan.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. *Abdusamatov M. "Fors tili", Toshkent. "O'ituvchi" 2007-yil*
2. *Xalilov I "Fors tili", Toshkent. "O'ituvchi" 2007-yil*
3. *Shamsiyev P "Boburnoma" Toshkent. "Yulduzcha" 1989-yil*
4. *Kollektiv Farhangi zaboni tojiki I –tom Moshva, Ishustvo, 1969.*
5. *O'zbek tilining izchil lug'ati O'ZME 2006-yil*
6. *R.Jumaniyozov "Eski o'zbek yozuvi" Toshkent 2013-yil.*
7. *F.A.Abdurahmonov Sh.Sh. Shoabdurahmonov "O'zbek tili gramatikasi" 1985 yil.*

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10783451>

KURASHCHILARNI TEZKORLIK KUCH SIFATLARINI HARAKATLI O‘YINLAR ORQALI RIVOJLANTIRISH USLUBIYATI

I.R. Turakulov

O‘zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti PhD

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada kurashchilarning tezkor kuch sifatlarini rivojlantirishda harakatli o‘yinlardan samarali foydalanish to‘g‘risida zamonaviy pedagogik uslublar haqida fikir yuritilgan.

Kalit so‘zlari: kurashchi, tezkorlik, kuch, mashg‘ulotlarni rejalashtirish, sportchining bilish faoliyati, pedagogik baholash.

ANNOTATSIYA

В статье рассматриваются современные педагогические методы эффективного использования игр-действий в развитии быстро-силовых качеств борцов.

Ключевые слова: борец, ловкость, сила, планирование тренировки, познавательная деятельность спортсмена, педагогическая оценка.

ABSTRACT

This article discusses the modern pedagogical methods of effective use of action games in the development of quick strength qualities of wrestlers.

Key words: wrestler, agility, strength, training planning, athlete’s cognitive activity, pedagogical assessment.

KIRISH. Respublikamiz mustaqillik sharofati va kurash mutasaddilarining tinimsiz sa'y-harakatlari natijasida kurash jahonda yangi sport turi sifatida taraqqiy topdi. "Kurash milliy sport turini rivojlantirish va uning xalqaro nufuzini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 04.11.2020 yildagi PQ-4881-sonli qarorlariga ko'ra hozirgi kunda yoshlar orasida kurashni yanada rivojlantirish hamda ommalashtirish, o'sib kelayotgan avlodga milliy iftixor va vatanparvarlik tuyg'ularini mustahkamlash, shuningdek, jamiyatda sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish va jahon sporti maydonlarida yuqori natijalarga erishishni ta'minlash maqsadida qabul qilindi. Bu qaror kurash milliy sport turimizni mamlakatimizda va jahonda yanada ham rivojlantirishga, ommaviyligini oshirishga asos bo'lmoqda. Davlatimiz va xalqaro kurash assotsiatsiyasining bevosita qo'llab quvvatlashi natijasida "Kurash" xalqaro sport turi jahonda keng e'tirof etilmoqda. "Kurash", "halol", "ta'zim", "to'xta", "yonbosh" kabi atamalar esa xalqaro sport so'z va iboralar qatoridan mustahkam o'rin egalladi. Kurash azal-azaldan olijanoblik, mardlik va halollik timsoli, xalqimizning bir necha ming yillik tarixiga ega milliy-madaniy merosining bir qismi va bebaho boyligi hisoblanadi.

Mamlakatimiz va xorijiy olimlarning adabiyotlarida bu mavzu muammolari bo'yicha ishlar amalga oshirilgan. Bulardan quyidagi adabiyotlarni aytish mumkin. N.A.Tastanovning F.A.Kerimovning Z.A.Bakiyev "Sh.A.Abdullayev Chet el olimlardan V.M.Zasiorskiy, A.D.Novikov, L.P.Matveyev, V.N.Platonov, N.G.Ozolin, I.I.Alixanov, P.F.Matrushak kabi olimlar kurashchilarni rivojlantirish to'g'risida bir qancha tatqiqotlar o'tkazib maxsus adabiyotlarda fikr va mulohazalar aytib o'tilgan.

Ushbu soha bo'yicha ko'p sonli olimlar va tajribali murabbiylar yosh kurashchilarning jismoniy sifatlarini rivojlantirishda harakatli o'yinlardan foydalanish yuqori samara beradi, jismoniy sifatlarini rivojlantirishda harakatli o'yinlar, jumladan milliy xalq o'yinlari asosiy vositalardan biri hisoblanadi, deb ta'kidlaydilar. Yuqorida sanab o'tilgan va boshqa manbalarni adabiy tahlil qilinganda kurashchilarni jismoniy sifatlarini rivojlantirishda boshqa vositalar qatorida harakatli o'yinlardan foydalanish usul va uslubiyatiga e'tibor qaratib kelganlar, lekin yosh kurashchilarni jismoniy

qobiliyatlarini rivojlantirishda harakatli o'yinlarni qo'llashda o'yinlarning tasnifi bo'yicha juda kam ma'lumotlar berilgan. Bizning fikrimizcha shu boisdan ham bugungi kunda yosh kurashchilarning jismoniy sifatlarini rivojlantirishda harakali o'yinlarni qo'llash jarayonini takomillashtirish zaruriyatiga e'tibor qaratishni taqozo etadi. Bugungi kunda yosh kurashchilarning jismoniy sifatlarini rivojlantirishda harakatli o'yinlardan foydalanishning yangi texnologiyasini ishlab chiqish, qo'llaniladigan harakatli o'yinlarni saralash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Biz pedagogik tajriba davomida tajriba guruhida yosh kurashchilarning jismoniy sifatlarini rivojlantirishda harakatli o'yinlarning samarasini aniqlab, zarur tavsiyalar ishlab chiqish maqsadida mashg'ulotlar o'quv rejasiga harakatli o'yinlarni kiritdik. Bunda harakatli o'yinlarni jismoniy sifatlarning rivojlantirish uslub va uslubiyatlarining xususiyatlaridan kelib chiqqan holda tanladik. Mashg'ulotlarni quyidagi metodika asosida olib bordik:

1. Har bir mashg'ulotlarning tayyorlov qismida estafetali harakatli o'yinlar keng qo'llanildi. Maqsad kurashchilarning tanasini va barcha mushak tizimini qizdirishva ularning tanasini asosiy qismga tayyorlash.

2. Harakatli o'yinlar mashg'ulotlarning vazifasidan kelib chiqib belgilandi.

3. Harakatli o'yinlar musobaqa tarzida tashkil etildi. Maqsad kurashchilarning mashg'ulotga bo'lgan qiziqishlarni oshirish.

4. Mashg'ulotlarning yakunlovchi qismida diqqatni rivojlantirivchi o'yinlardan foydalanildi.

5. Harakatli o'yinlarni har bir jismoniy sifatlarni rivojlantirishiga alohida e'tibor qaratdik va oldindan rejalashtirib har bir o'yinga alohida vazifalar qo'ydik.

Xulosa qilib aytganda maxsus ilmiy-uslubiy adabiyotlar tahlili shuni e'tirof etishga asos bo'la oladiki, yosh kurashchilarning o'quv-mashg'ulot jarayonida harakatli o'yinlarning maqsadli qo'llanishi ularning jismoniy sifatlarini rivojlantirish muammosini hal qilishga imkon yaratib, yosh kurashchilarning harakat tayyorgarligida harakatli o'yinlarni o'quv-mashg'ulot jarayoniga tadbiiq etish uchun harakatli o'yinlarni shiddati va hajmi me'yorlarini aniqlash va ularni qo'llash metodikasini

ishlab chiqish zarur. Harakatli o'yinlarlar yosh kurashchilarni mashg'ulotga bo'lgan qiziqish va istaklarini oshishga xizmat qiladi. Biz tomondan qo'llanilgan uslub va vositalar, yosh kurashchilarning jismoniy sifatlarini tarbiyalashda va sportda yuksak natijalarga erishishda katta yordam berishiga ishonamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. *O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5368-sonli "Jismoniy tarbiya va sport sohasida davlat boshqaruvi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. 2018-yil 5-mart.*
2. *O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5924 sonli "O'zbekiston Respublikasida jismoniy tarbiya va sportni takomillashtirish va ommalashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. 2020 yil 24 yanvar.*
3. *Tastanov N.A. "Kurash turlari nazariyasi va uslubiyati" Darslik.T.; 2017 yil.*
4. *Salohiddin Rashid o'g'li Qodirov Yosh kurashchilarni jismoniy sifatlarini rivojlantirishda harakatli o'yinlardan samarali foydalanish, Directory Indexing of International Research Journals-CiteFactor: 0.89 DOI: 10.24412/2181-1385-2022-1-941-949 Google Scholar Scientific Library of Uzbekistan Academic Research, Uzbekistan 941 www.ares.uz*
5. *Kerimov F.A. Kurash tushaman. Toshkent 1990 y. 174 b.*
6. *Kerimov F.A. «Sport kurashi nazariyasi va usuliyoti» Toshkent, 2001y.*

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10783486>

QIYOSIY FRAZEOLGIK BIRLIKLAR NEMIS VA O‘ZBEK TILLARIDA

Xalilova Zilola Farmonovna

NavDPI tayanch doktoranti.

zilolaxalilova@inbox.ru

ANNOTATSIYA

Maqolada qiyosiy frazeologik birliklar, ularning ma’no tarkibi va qiyosiy, leksikografik tahlili, maqol va matallarda qayd qilingan frazeologik birliklar tavsifi va ikki til orasidagi yaqinlik, uyg’unlik va farqlilik munosabati haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: qiyosiy, tafakkur, maqol, matal, ibora, tavsif, tanbeh, kinegramm, muloqot, ko‘chma ma’no, birlik, neologizm, nutq.

ANNOTATION

The article talks about comparative phraseological units, their meaning structure and comparative, lexicographical analysis, description of phraseological units mentioned in proverbs and proverbs, and the relation of closeness, harmony and difference between two languages.

Key words: comparative, thought, proverb, saying, phrase, description, reprimand, kinegram, dialogue, figurative meaning, unity, neologism, speech.

KIRISH

Frazeologiyaning vazifalariga frazeologik birliklarni qarama-qarshi solishtirish ham kiradi. Turli tillardagi tizimlar qiyosiy frazeologizmlar ham frazeologik holga keladi. Bu ko‘rinish taqqoslashlar ham deyiladi. Qiyosiy frazeologizmlar nisbatan bir qator takrorlanish xususiyatiga ega. Odamlar va ularning jismoniy va psixologik

holatini aks ettiradi. Qiyosiy frazeologizmlar qanday kommunikativ vazifalarni bajaradi? Bu yerda to'g'ri javoblarni misollar bilan tushuntiramiz. Til muloqot darajasida juda muhim vazifalarga ega: birinchidan, ular fikrni ifodalash uchun xizmat qiladi.

"Inson tafakkurining umuminsoniy qonunlariga" asoslangan o'xshashlik munosabatlari, masalan. quyondek yuragi bor; chumoli/ari va hokazo kabi mehnatkash. Ular bizga yordam beradi lingvistik mazmunning noto'g'ri talqin qilinishini kamaytirishga va samarali bo'lishini ta'minlashga xizmat qiladi. Og'zaki tilda muloqotni noaniq bo'lib qolmasligini va ongli ravishda turli talqinlarga tushunishga imkon beruvchi soha qiyosiy frazeologiya uchun alohida o'rin tutadi.

Frazeologizmlar biror narsani boshqa narsaga o'xshatish uchun (... farqli o'laroq...metaforadan). Taqqoslash ob'ekti va taqqoslash o'lchovi o'rtasidagi mazmunli munosabat izohiga asoslanadi. Uning asosiy tuzilishi nimadan iborat?

Umuman olganda, asosiy tuzilma "boshlang'ich tushuncha" frazeologik muhit hukmronlik qiladi. Qiyosiy qo'shma yoki – zarracha qat'iy taqqoslash masalan: **Elbek-kuchli daraxt kabi**. Qanday frazeologik xususiyatlarga ega?

Qiyosiy frazeologizmlar frazeologizmlar kabi bir xil xususiyatlarga ega bo'lib ko'pgina turg'un so'z birikmalari, ya'ni polimorfizm, polileksiklik, kuchli barqarorlik va idiomatiklikka tayanadi. Quyidagi misollar yordamida bir nechta elementlarni tushuntirishimiz mumkin:

- **pichoqsiz odam dumsiz itga o'xshaydi** (maqol yoki matal kabi).

Bu frazeologizmning turg'unligiga kelsak, ayrim turg'un taqqoslashlar juda barqaror va ularning tarkibiy qismlarini almashtirishga, kengaytirishga yoki o'tkazib yuborishga yo'l qo'ymaymiz. Uning idiomatikligi qiyosiy frazeologizmning umumiy ma'nosi bir-biridan farq qilmasligini anglatadi. Qisman idioma. Bunday holda, motivatsiya va tasvirning semantikasi haqida savollar paydo bo'ladi. Idiomatiklik har doim ham mavjud emas, lekin ko'proq yoki kamroq idiomatik bo'lgan taqqoslashlar mavjud bor. Bu shuni ko'rsatadiki, taqqoslashlar birikmalar sifatida ishlatilishi mumkin, masalan, qisman idiomalar iloji boricha ma'nosiz ko'rinishi

mumkin. Ayniqsa, badiiy adabiyotda, jurnalistikada, shuningdek, kundalik suhbatlarda mavjud bo'lgan o'zgarishlarni ko'rsatadi. Taqqoslashlar, Kontrastiv tilshunoslik uchun frazeologik taqqoslashlar alohida ahamiyatga ega. Ma'nosi, chunki ular madaniyatlar o'rtasidagi farq va o'xshashlikni aks ettiradi. ¹ (Burger, 1982: 35). Frazeologiyani bu turkum kinegrammalarsiz tasavvur qilish qiyin. Bular frazeologizmlardir bir vaqtning o'zida amalga oshiriladigan ikkita tasvir.

masalan, **Ahmad domlani ko'rganimda shlyapani ko'tardim.**

Ushbu kinegramning to'g'ridan-to'g'ri harakati birinchi o'qish va kimgadir shlyapasini ko'taradi bu odam bilan salomlashayotgan o'tkazilgan ma'no va shu bilan birga sharaf va izhor belgisi ikkinchi o'qish ekanligini isbotlaydi.

Kinegrammalar aloqa jarayonida sheriklarning og'zaki bo'lmagan xatti-harakatlarini aks ettiradi. Bu tana tili yoki qo'llar va qo'llarning (imo-ishoralarning) "tili" bilan, yuzning (yuz ifodalari), tananing yuqori qismi (imo-ishoralar) va butun tana (proksemika, fazoviy hatti-harakatlar) ulangan. Kinegrammalar barqaror so'z birikmalaridir. Muloqot jarayoni haqida gapirganda, biz og'zaki va bir vaqtning o'zida og'zaki bo'lmagan hatti-harakatlar haqida ham ma'lumot beramiz.

Tildagi og'zaki bo'lmagan hatti-harakatlarni ushlab va e'tiborga olish *muloqotning* ikkala tomonini bir vaqtning o'zida amalga oshirishga imkon beradi ta'sirchanligini oshiradi. ² (Burger, 1998: 44).

Ushbu tahlilda biz asosan vizual va akustik kanallarga e'tibor qaratamiz, og'zaki bo'lmagan muloqot, ya'ni harakatlar, imo-ishoralar, yuz ifodalari (nigohlar harakati, yuz ifodalari) til tushunchasi asosidir. Frazeologik ibora zahirasiining periferiyasi deb ataladigan narsa quyidagi tipik jumla qiymatlaridan iborat:

- Hikmatlar, masalan, "Yangi supurgi yaxshi supuradi".

Har bir ishning boshlanishi qiyin. (Aller Anfang ist schwer).

Maqollar nima? Har bir shaxs uchun frazeologizmlarning o'z gacha ma'nosi nutqda ifodalanadi: Maqollar, ular shaxsiy munosabatlar haqida o'z tajribalari va kuzatishlari bilan o'rtoqlashadilar va ijtimoiy hodisalarni tugallangan izoh shaklida jamlangan holda taqdim eta olishda shakllanadi. Biz har qanday vaziyat yoki hodisani

muayyan kontekstda tasvirlashimiz mumkin, shuning uchun ham maqollar hayotiy ko'rinishlar kabi moslashuvchanlikda izohlanadi. Maqolni ilmiy jihatdan qanday aniqlash mumkin? Turli xil qarashlar bor.

Ta'riflar: - Burger ularga quyidagicha ta'rif beradi: "Ular o'z-o'zidan tuzilgan jumlar bo'lib, ularni hech qanday leksika bilan aniqlab bo'lmaydi. Element kontekstga bog'langan bo'lishi kerak." ³ (Burger 2007: 108);

s. ⁴Fleischer (1997: 76) maqollarni frazeologizmlar deb hisoblamaydi, ularni mikromatn deb biladi, lekin shunga qaramay, u frazeologizmlar bilan ko'p o'xshashliklarga ega ekanligini tan oladi; - Maqol "qisqa, ommabop didaktik tendentsiya va izohlangan gap shakli" ⁵ (Seiler, 1922: 3)

- Maqollar umumiy yoki hech bo'lmaganda hammaga ma'lum, qat'iy va doimiy ravishda tuzilgan jumladir. Qisqacha tuzilgan hayot qoidasi yoki umumlashtirilgan hayotiy tajribani o'z ichiga oladi. Ushbu ta'riflarni ko'rib chiqqandan so'ng, quyidagi asosiy xususiyatlarni aniqlash mumkin gapdan - gapning qisqa, turg'un shakli; - didaktik tendentsiyalar; - tasvir; - mashhurlik; - takrorlanuvchanlik va - metaforik ma'no. Burger qarashiga ko'ra, biz maqollarning uchta funksiyasini ajratamiz:

Maqollarning haqiqati mutlaq emas, balki qisman nisbiy, muayyan vaziyatlarga, hayot sharoitlariga va boshqalarga nisbatan tushunilgan. (Burger, 1998: 107).

- Ko'rsatma: Agar maqolning haqiqatini tan olsa, amaliy didaktik qadamdir.

Endi keng qo'llanilmaydi. Maqollar shunchaki "to'g'ri" talqin emas vaziyatlar, lekin bir vaqtning o'zida harakat uchun ko'rsatmalar, "tartibga solish" funksiyasi. Bu, ayniqsa, "nutq jarayoni"da tug'ilgan fikrlar haqida gapirganda nazarda tutilgan ifodadir. ⁶ (Burger, 1998: 110).

- Kontekst funksiyalari: Maqol tasdiq va harakat uchun tayanch sifatida ishlatilishi mumkin. Maqolning funksional sohasi". ⁷ (Burger, 1998: 112).

Maqolning boshqa frazeologizmlardan asosiy farqi nimada? Maqolning boshqa frazeologizmlardan eng muhim farqlaridan biri shundaki, maqol boshqa frazeologizmlardan farqli ravishda tugallangan gapdir. Boshqalar, ya'ni frazeologizmlar jumlada to'qilgan bo'lishi kerak. "Maqollar o'z mikromatnlarini

ifodalaydi. Ular til leksikasida nomlash birliklari sifatida saqlanmaydi va mavjud shuning uchun leksik birliklar kabi "qayta ishlab chiqarilgan" emas, balki boshqa mikromatnlar va qisman matnlar kabi ifodalanadi. ⁷ (Fleischer, 1997: 76).

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

- 20-asr boshlarida Yevropa va boshqa xalqlarning ommaviy emigratsiyasi. AQShda bir-biriga bogʻlangan. Bu erda koʻplab yangi maqollar paydo boʻlgan va oʻz davrida mashhur edi. Yevropa uchun nima yaxshi boʻlsa, AQSh uchun ham yaxshi hisoblanardi. Maqollar qanday vazifani bajaradi? Maqollar uchun quyidagi funksiyalarni oʻz ichiga olgan funksiyalar roʻyxati: ogohlantirish, ishontirish, dalil, tasdiqlash, tasalli berish, tinchlantirish, hukm qilish, tanbeh, bayonot, tavsif, tushuntirish, tavsif, asoslash va xulosa. Bular tuzilmaviy jihatdan oʻziga xos jumlar boʻlib, odatda shaklida deklarativ jumalarga ega. Oddiy gaplarni maqollardan ular ekanligi bilan farqlash mumkin. Har doim metaforik boʻlmagan va "yangi" tushunchalar emas, balki oʻz-oʻzidan ravshan shakllantirilgan ifodalardir. Burger tipik oddiy gaplar sifatida quyidagilarni keltiradi; hamma narsaning qiymati bor; narsalarni qanday boʻlsa, shunday koʻring. Otning feʼl bilan bogʻlanishi, shu munosabat bilan oʻzining haqiqiy maʼnosiga egaligini yoʻqotadi, toʻrtinchidan, imkon beruvchi qiyosiy frazeologizmlar xalqning lingvistik dunyo modelini idioma va matallar bilan birgalikda ishlab chiqish, beshinchi Kinegramlar anʼanaviy, ogʻzaki boʻlmagan xatti-harakatlar sifatida tilda olingan va izohlangan, oltinchidan, muntazam formulalar, ularsiz aloqa sheriklari oʻrtasida aloqa mavjud qiyinroq va nihoyat dolzarb formulalar, maqollar va oddiy gaplar, urgʻu bilan, maqol tadqiqi frazeologik tadqiqqa berilganligi.

NATIJALAR

Ushbu koʻrib chiqilgan birliklar barcha til oʻrganuvchilar uchun moʻljallangan. Nemisshunoslik, tilshunoslik va tarjimashunoslik yoʻnalishlari boʻyicha magistratura talabalari boshqalar qatori, doktorantlar va frazeologiyani ilmiy jihatdan oʻrganishni xohlovchilar uchun, istaganlar uchun tildagi turgʻun soʻz birikmalarining maftunkor sohasiga qiziqish bildiradi. Tilning soʻz boyligini boyitish faqat til orqali amalga oshmaydi, chet tillardan oʻzlashtirib, yangi soʻzlarni (neologizmlarni) shakllantirish,

ayrim soʻzlarga nisbatan maʼno oʻzgarishi, shuningdek, erkin sintaktik boʻlganligi sababli, soʻz birikmalari, soʻz turkumlari, maxsus maʼnolarda "qatʼiy" va shuning uchun lugʼat tarkibiga kirishi mumkin."

Frazeologizmlar - turgʻun sintaktik soʻz birikmalari, ularning maʼnosi alohida leksema shakllarning maʼnolariga umuman yoki qisman ergashmaydi, aksincha uzaytiriladi. Ayrim soʻzlarning maʼnosi maʼnoga mos kelmaydi. Agar maʼlum soʻzlar bir-biri bilan tez-tez ishlatilsa, semantik muvofiqlikni hisobga olish kerak boʻlsa, bogʻlanish soʻzining yangi umumiy maʼnosi paydo boʻlishi mumkin. Ularning umumiy maʼnosi, leksiklashgan birlik sifatidagi tuzilgan alohida soʻzlarning maʼnolari yigʻindisiga mos kelmaydi. Frazeologik maʼno ning tom maʼnosi bilan qiyoslanadi. Soʻz birikmasi maxsus yoki boshqacha va yangi bir butunlikdir.

Masalan:

1. koʻplik
2. koʻchma maʼno
3. foydalanishdagi kuch

Ushbu formulada asosan semantik, ammo morfosintaktik emas mezonlar hisobga olingan.

Muhokama

Frazeologiya yosh ilmiy kichik fandır. Rus tilshunoslari 19-asrning ikkinchi yarmidan boshlangan. U frazeologiya nazariyasiga asos solgan. Charlz Balli 1909 yilda nashr etilgan kitobi bilan ushbu tilshunoslikni rivojlantirdi. "**Traité de stylistique française**" ga ega edi. Eng muhimi, uning semantik oʻziga xosligini taʼkidlaydi. Nemis tilshunosligi frazeologiyani leksikologiya deb hisoblaydi. Faqat 1970-yillarda tadqiqotlar faollashdi. Birinchi sovet tilshunosi nemis frazeologiyasining umumiy taqdimotini taqdim etdi Chernisheva. Frazeologiyaning asosiy xususiyati uning takrorlanishi edi. Frazeologizmlar komponentlarning birlik aloqasi natijasi sifatida qaraladi. Eng muhim nemis tilshunoslari orasida Xarald Burger, Wolfgang Fleysler, R.Klappenbach va boshqalar tadqiqotlar olib bordilar. Frazeologizmlarning tasnifi ayniqsa murakkab koʻrinadi. Koʻpchilik olimlar turli xil tasniflash boʻyicha oʻzlarining kontseptsiyalarini ishlab chiqdilar. Mezonlar oʻz hissasini qoʻshgan va koʻpincha yangi atamalarni kiritish orqali bir narsaga erishishga harakat qilgan. Tartibni yaratish uchun

(E. Agricola, I.I.Černyševa, U.Fix, A.Rothkegel). Frazologiya atamasi faqat tilshunoslikka tegishli emas. Frazologizmlarni o'rganish bilan shug'ullanadigan kichik fan, balki muayyan til frazeologizmlarining izchilligidadir. Yunoncha idioma, o'ziga xoslik, o'ziga xoslik atamasi asosida idioma, idioma, idiomatizm kabi atamalar paydo bo'ldi. 17-asr oxiridan beri nemislar o'ziga xos dialekt sifatida qayd etilgan. "Idiomatiklik iborasi insonning o'ziga xos xususiyatini belgilash sifatida, ehtimol, 1950-yillarda nemis tilida mashhur bo'lgan rus idioma va ingliz tiliga asoslangan idiomatiklik paydo bo'ldi (Pilz, 1978, 772).

Eng keng tarqalgani frazeologizm, turg'un so'z birliklari, iboralardir so'z birikmasi, so'z turkumi, nutq shakli, idioma, frazema, frazeoleksema va turg'un sintagma qo'llanilgan.

a) to'liq idiomatik iboralar:

Ayrim so'zlar endi to'g'ridan-to'g'ri va ko'chma ma'nosini saqlab qolmaydi. So'zlarning alohida birikmasining ma'nosi aniq emas. Ular noaniq va noyob komponentlar ko'pincha bu erda paydo bo'ladi. Ayrim so'zlarning ba'zilari o'zlarining erkin, so'zma-so'z ma'nosini saqlab qoladilar, ya'ni kamida turg'un bog'lanishning bir komponenti to'g'ridan-to'g'ri tushunilishi kerak. Ular shaffof.

karavotda qolmoq (kasal to'shakda yotmoq) – karavotda mixlanmoq

Qon bo'lib- suvdek terlash (ko'p terlash)

v) noidiomatik frazemalar

Bu so'z birikmalarining idiomatikligi yo'q, ammo ular bir-biridan farq qiladi erkin so'z birikmalaridan farq qiladi, chunki, masalan, komponentlarning tartibi belgilangan. Polileksiklik va takrorlanuvchanlik.

XULOSA

Frazeologiya frazemalar haqidagi nisbatan yosh fan sifatida haqli ravishda markaziy fan hisoblanadi. Qaldirg'och yozning bir qismi bo'lgani kabi frazeologizmlar ham kundalik tilimizning bir qismidir. Frazologizmlar bizni tilimizni obrazli tarzda ifodalashdagi ahamiyati o'rinlidir. Birinchidan, o'quvchilar idiomalar va yutuqlardan

foydalanishlari mumkin. Ikkinchidan, bizda tilning so‘zlashuvda qiyosiy fikrlar bilan izohlanishini birliklar tasvirlaydi va xulosalaydi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

- [1] Duden. *Das große Wörterbuch der deutschen Sprache*. 3.Auflage. Mannheim, 1999. S. 2922.
- [2] Fleischer, Wolfgang: *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Leipzig, 1982. S. 8f.
- [3] Vgl. Brockhaus *Enzyklopädie*. 21. Auflage. Leipzig, 2006. S. 427.
- [4] Meyers *Lexikon Online*. <http://lexikon.meyers.de/meyers/Redensart>
- [5] Fleischer, Wolfgang: *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Leipzig, 1982. S. 10.
- [6] Fleischer, Wolfgang: *Zamonaviy nemis tilining frazeologiyasi*, Leyptsig, 1982, 35-bet.
- [7] Klappenbach und Malige- Klappenbach, Ruth und Helene: *Studien zur modernen deutschen Lexikographie. Auswahl aus den lexikographischen Arbeiten*. Hsgb. Von Werner Abraham. Amsterdam, 1980. S.176.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10783497>

SOCIO-PSYCHOLOGICAL FACTORS OF THE INDIVIDUAL SITUATION IN THE STUDENT GROUP

Sarvinoz Haydarova

teacher of Termiz State University

e-mail: hsarvinoz52@gmail.com

ANNOTATION

The article examines the socio-psychological factors affecting the state of the individual in the student group. Empirical research data on the establishment of relationships between different levels of the socio-psychological condition of students in a group and the predominant types of relationships between students are presented.

Key word: *individuality, social environment, psychological factors, interpersonal relations.*

Introduction: Currently, social psychology is of great interest in the study of student groups in the system of higher professional education. Researchers emphasize the high relevance of these groups for its participants, especially the importance of interpersonal relationships within the group [1]. Each person who is a subject of interpersonal relations enters as a system of interpersonal relations, orientations, and expectations determined by the joint activities of people and the content of their communication. in various social formations, including small social groups. Relationships in small social groups affect the effectiveness of joint activities, the nature of the communication process and are characterized by selectivity and emotional tones [5].

Analysis of literature on the topic. Research on the psychological study of student group status has been conducted overseas and in the United States. Galina Mikhailovna Andreyeva is a Soviet and Russian social psychologist and sociologist who defines a group as a person whose subjects are united by certain common features, including the nature of joint activities. Artur Alexandrovich Rean is a Russian psychologist and Yakov Lvovich Kolominsky. The data obtained in social psychology do not create a complete picture of determining status differences. The characteristics of students as subjects of communication can be interpreted from the point of view of the social state of development. The student period is characterized by a change in leading activities, a change in social status, and the entry of young people into a new social role. G.M. Andreeva [6] defines a group as a person whose subjects are united by certain common characteristics, including the nature of joint activities.

Research methodology. Problems of groups and joint activities are traditionally considered in social psychology [1]. But many issues, including the problem of the interaction mechanisms of the individual and the group, require further research. One of the important characteristics of interpersonal interaction is the position of a person in a group or status, which means the position of a person in the system of interpersonal relations and the measure of his "psychological acceptability" by group members. It can be considered as a fairly objective indicator of the success of a person's communicative activity. Ya.L. Kolominsky [1] defines status as an integral concept, which includes both objective parameters, for example, a person's position in the intragroup structure, and a subjective reflection of his own position, reflected in different degrees. Thus, in modern social psychology [1,] status is considered as the place of the subject in the system of interpersonal relations, which determines his rights, obligations and certain privileges in the group. It is common to distinguish between business leadership and emotional leadership. The role of the instrumental "business" leader consists of actions aimed at solving the tasks set for each participant and the entire group, and the role of the emotional leader is related to the emotional aspects of the group's relationships.

The problem of individual status in peer groups is understudied in this important stage, such as "student age", which is more studied by researchers of child development, adolescence and young adulthood. The characteristics of students as subjects of communication can be interpreted from the point of view of the social situation of development. The student period is characterized by a change in leading activities, a change in social status, and the entry of young people into a new social role. Adolescence is a special life stage that mediates a person's transition to adulthood. A student who has started an independent life is essentially not independent, he is often economically and psychologically dependent on his parents. Such a gap between the official beginning of social maturity and its actual "non-beginning" is a serious contradiction of this period of development. Student age is a stage for a person when this contradiction is eliminated, active direction and the development of new social functions take place. Staying in the status of a student at a higher educational institution teaches the development of new competencies and new behavioral strategies. contains z. They are often associated with dominant, independent behavior. Students are characterized by a desire to control everything that happens around them in communication, to influence what others do, feel or think about them. They do not want to accept the influence of other people and obey them. characterized by the intensity of interpersonal interaction and the expansion of the social circle. Informal communication that optimizes the emotional state of a person and helps in difficult life situations is especially important for students. The need for recognition, self-respect and self-acceptance is clearly expressed . Reference groups have a huge impact on students. A study by N.D. Tvorogova [4] showed that the level of importance of the group in which they are included is very important for students. The influence of information groups is especially great in relation to the satisfaction of basic needs for students: avoiding failure, maintaining a high position in the group, self-realization and recognition of the individual by other members of the group. avoid conflict between assessments, the need for achievement, high status, group prestige, belonging and acceptance needs. The situation of social development in which students find

themselves is very democratic, where spontaneity and sincerity are encouraged. The university system is more democratic than the school system, and the status of a student is more independent than that of a school student. At the same time, the role of the subject in the system of interpersonal relations has a strong influence on the development of the student's personality. let's turn to the research data of Drozdova E.V. [5], where, among others, the task of establishing relationships between different levels of the socio-psychological condition of students in a group and the dominant types of students' relationships with each other was set. A sociometric procedure was used to determine the level of expression of different socio-psychological conditions of students in the group. The reliability of the obtained results was ensured by using a number of mathematical statistical methods, including the r-Spearman correlation coefficient. The status of "psychotherapeutic" was determined based on the criterion "Which member of your group would you turn to for advice when solving an important life problem?" The degree of expression of each type of socio-psychological condition was determined based on the sum of the accepted choices. Sociometric indices were calculated for each type of socio-psychological condition for each group member. Since the quantitative structure of the groups participating in the study was different, the socio-psychological condition was determined not by the absolute number of elections, but by individual sociometric indicators. Sociometric status indices of group members were calculated separately for all three types of socio-psychological status. Then, in the group of students participating in the study, the average value of the indices for the three types of status was determined, and the general index of the socio-psychological status was determined. According to the research objectives, students with high, medium and low socio-psychological status were identified using the sociometric procedure. identified: emotional, business and "psychotherapeutic". Indicators of the socio-psychological condition of the students in the group by all types and the general index of the socio-psychological condition in the group were interpreted as follows: those who received an index of less than 0.10 are of low status,

those who received an index from 0.10 to 0.20 are average status, indices were classified from 0.30 to higher status. A student in a group.

Conclusion: the analysis of socio-psychological factors affecting the state of the individual in the student group will be useful for the activities of the university's psychological services in the process of developing recommendations for creating favorable conditions for students' adaptation at different stages. training, to optimize the activity of the student group, to optimize the access of the individual to the group, which allows for more effective implementation of educational functions in the profession of vocational education.

LIST OF USED LITERATURE

1. Коломинский Я.Л. *Социальная психология взаимоотношений в малых группах*. М.: АСТ, 2010. 448 с.
2. Краснова В.В., Холмогорова А.Б. *Социальная тревожность и студенческая дезадаптация / Психологическая наука и образование*. 2011. №1. С. 140-150.
3. Сачкова М.Е. *Статусные отношения в подростковых учебных группах / Вопросы психологии*. 2006. №4. С. 58–58.
4. Творогова Н.Д. *Экспериментальное изучение социальной перцепции в процессе общения студентов в учебной группе // Вопросы психологии*. 1981. № 4. С. 119-123. *Инженерный вестник Дона, №4 (2014) ivdon.ru/ru/magazine/archive/n4y2014/2698* © Электронный научный журнал «Инженерный вестник Дона», 2007–2014
5. *Психология. Словарь*. / Под ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. М., 1990. 494 с.
6. Донцов А.И. *Социальная психология групп. / Вестник Московского ун-та. Сер.14. Психология*. 1997. №4. С. 17-25.
7. Haydarova, S. S. (2024). *THE ROLE OF STATUS IN THE DEVELOPMENT OF A STUDENT'S PERSONALITY. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 123-125.*

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10783513>

OILADA MUOMALA MADANIYATINING SHAKLLANISHI VA PSIXOLOGIK JIHATLARI

Choriyeva Sarvinoz Abdirashidovna

Termiz Davlat Universteti Psixologiya kafedrası o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada oilada muomala madaniyatini oilaviy munosabatlarda shakllanishi va ota-onalarning muomala madaniyatidagi o‘rni, farzandlarda nutq madaniyati emotsional holatlarni bayon qilgan.

Kalit so‘zlar: *muomala, madaniyat, oila, o‘smir, munosabat, farzand, muloqot, psixologiya, emotsional holat.*

Oilaviy munosabatlarni to‘g‘ri yo‘lga qo‘yish bu oila a‘zolarining bo‘sh vaqtini tashkil qilish, har bir shaxsning xususiyatidan kelib chiqqan holda rejalashtirish, goho sayr uyushtirish, soya-salqin joylarga safarga chiqish, birgalikda oila davrasida madaniy xordiq chiqarish, xo‘jalik yumushini bajarish va boshqalardir. Oila a‘zolarining har biri teng huquqqa ega ekanligini nazarda tutish, shuning bilan birga o‘ta erk berib yubormaslikni diqqat markazidan chiqarmaslik zarur. Bayram kunlarini nishonlash ham oqilona, odilona hal qilinishi oilada iliq ruhiy iqlimni vujudga keltiradi. Shunga qaramasdan, oilada hamisha hamjihatlik, ahillik hukm suravermaydi, goho ziddiyatlar, janjalli holatlar yuzaga kelib turadi. Lekin bu ziddiyatlarning mohiyatiga qarab tezroq bartaraf etish lozim. Psixolog olimlarning fikriga ko‘ra:” Oilaviy ziddiyat va janjallar ahloqiy, moddiy, ma‘naviy, aqliy, his-tuyg‘u negizida vujudga kelishi mumkin. Hozirgi kunda janjallar ko‘proq moddiy va ma‘naviy ruhiy omillar zamiridan chiqib kelmoqda. Har bir inson mehnat qilib turmush kechirish imkoniyatiga ega,

shuning uchun o'zgalarga tobe bo'lish hissi qarshilik qilish turtkisini namoyon qiladi. Hozirgi davrda oila buzilishi hollari ko'payib bormoqda, tirik yetimlar safi ortmoqda, qarovsiz farzandlar ko'lami kengaymoqda Oilada mehnat taqsimotini to'g'ri yo'lga qo'yish (ba'zan og'irliklar kelin zimmasiga yuklatiladi) ayni muddaodir. Ichkilikbozlikka, og'irlikka, bekorchilikka, haromtamoqlikka qarshi o't ochish, tartibli kurash olib borish shart. Yoshlarni qiyinchilikni yengishga, o'zgacha shartsharoitga ko'nikishga bolalikdan o'rgatib borish lozim va hokazo. Hozirgi davrda jamoatchilikni quyidagi dolzarb muammolar tashvishga solmoqda. Oilada o'g'il-qizlar kimlar tomonidan tarbiyalanayotirlar va ular qanday ruhda, maromda tarbiya olmoqdalar? Oilaning tarbiya ishi rejali va tartibli olib boriladimi? Ta'lim oluvchilar ko'z o'ngida ota-ona, katta yoshdagi qarindoshurug'lar, tug'ishganlar qanday darajadagi obro'ga egalar? Oila tarbiyasida otaona o'rtasida birlik, umumiylik mavjudmi? Ta'lim muassasalarda qo'llanilayotgan axloqiy tarbiya vositalari va shakllari qanday tadbiiq etilmoqda? Oilada rag'batlantirish va jazolash metodlaridan qay yo'sinda foydalanilmoqda va shu kabilar. Shuningdek, shaxslararo munosabatlarda oila a'zolarining asab sistemasi (uning kuchi, muvozanati, ildamligi, beqarorligi) temperamenti (uning xolerik, sangvinik, flegmatik toifalari), g'oyaviy maslagi (uning qiziqishi, his-tuyg'usi, ideali, e'tiqodi, dunyoqarashi, shaxsiy pozitsiyasi), axloqiy xislati, diqqati (uning kuchi, tarqoqligi, parishonxotirligi,ziyrakligi), xotirasi, irodasi (mustaqilligi, qatilyligi, dadilligi, mardqo'rqmasligi), nutqi (mazmunli, mantiqli, ohangi, sur'ati, dag'al va yumshoqligi), emosional ichki kechinmalari (kayfiyati, ehtirosi, zo'riqishi, jo'shqinligi, qursligi, achchiqlanishi, xursandligi) kabi ruhiyat va ma'naviyat jihatlarini hisobga olgan holda joriy qilish muammolari ham kishilarni juda qiziqtiradi. Yurtimizning nufuzli psixologlarning ta'kidlashicha: Oila a'zolari o'rtasidagi munosabatlar tuzilishini taxminan ushbu tarzda tushuntirib bersa bo'ladi: 1) buva va buvi hamda oilaning qolgan barcha a'zolari aloqasi; 2) ota-onaning o'zaro munosabatlari; 3) ota-ona va farzandlar orasidagi muloqot; 4) farzandlarning o'zaro munosabatlari tartibi; 5) kelinning barcha oila a'zolari bilan munosabatlari; 6) kelinlarning (ovsinlar) o'zaro

muloqot qilishlari kabilar. Teng huquqli oila a'zolari o'zaro inoq va ittifoq bo'lib turmush kechirishlari uchun keksalar ruhiyati er-xotinlar ruhiyati va ma'naviyatidan, turli yoshdagi o'g'il-qizlarning ruhiy xususiyatlaridan (chaqaloqlik, go'daklik, bolalik, kichik maktab o'quvchisi, o'smirlik, o'spirinlik) muayyan ko'lamda bilimga ega bo'lishlari shart. Vatanimiz psixologlari va sosiologlarining tekshirishlariga qaraganda, oilaviy tarbiya kamchiliklari turli-tuman ekanligi dalillab ko'rsatilgan, ularni keltirib chiqaruvchi sabablar hamda ildizlar ochib berilgan: 1) bolalarga kattalar tomonidan diqqat-e'tiborning yetishmasligi; 2) farzandlar bilan muloqotga kirishish istagining mavjud emasligi yoki xohishning yo'qligi; 3) ota-onalar bilan farzandlar o'rtasida o'zaro tushunishning yo'qligi va unga ikki tomonlama intilishning yetishmasligi; 4) ota-onalarning o'g'il va qizlarga nisbatan qo'pol muomalada bo'lishlari; 5) ko'r-ko'rona otalik va onalik mehr-muhabbatining hukm surishligi va uning barqaror ahamiyat kasb etmasligi; 6) oila davrasida, muhitida doimiy janjallarning qaror topganligi va ularni kamaytirish uchun intilishning yo'qligi; 7) ota-onalarning beqaror his-tuyg'ulari, kayfiyatlari, ularning tartibsiz, tasodifiy xarakterga ega bo'lishligi; 8) ota-onalarning shaxsiy qiziqishlarining o'zaro mos tushmasligi va tubdan bir-biriga qarama-qarshiligi; 9) katta-kichik yoshdagi farzandlar davrasida ota-onalarning salbiy xulqatvorlari hamda ularning ichkilikbozliklari, chekishlari, giyohvandligi, intim qiliqlari; 10) ota va ona o'rtasidagi o'zaro tushunmovchiliklarning surunkasiga davom etib turishi; 11) oila muhitida adolatsizlik, ikkiyuzlamachilik, o'g'rilik, tovlamachilik, poraxo'rlik illatlarining namoyon bo'lishi; loqaydlik kabi qator kamchiliklar va illatlar o'g'il-qizlarni oqilona tarbiyalashga xalal beradi, ko'zlangan maqsad sari intilishga g'ov bo'ladi. Allomalarimiz ta'kidlaganidek, insonni tarbiyalashdagi eng asosiy yo'l — e'tiqoddir, e'tiqodga esa ishontirish yo'li bilangina ta'sir etish mumkin, xolos. Tarbiya ishining muvaffaqiyatli chiqishi uchun tarbiyachilar tinmay o'zlarini tarbiyalashlari kerak. Faqat ana shu yo'llar bilangina yuqorida ko'rsatib o'tilgan oila tarbiyasidagi xato va kamchiliklarni bartaraf qilish mumkin. Mazkur mas'uliyatli burchni bajarish uchun ota-onalar o'z ustilarida ko'proq ishlashlari va tarbiya vositalarini takomillashtirishga intilishlari zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. D.Maxsudova “ Muloqot psixologiyasi” “Turon-Iqbol” nashr 2006
2. Abdurashidovna, C. S. (2023). *THE ROLE OF INTERPERSONAL RELATIONSHIPS IN THE EMOTIONAL FORMATION OF PUPILS. Science and Innovation, 2(12), 358-361.*
3. ALIMOVA, N. (2023). *SOCIAL-PSYCHOLOGICAL COMPONENTS OF RESPONSIBILITY FOR CHILD EDUCATION. World Bulletin of Social Sciences, 29, 41-44.*
4. Narkulov, X. (2023). *STUDY OF THE PROBLEM OF INTELLIGENCE AND THINKING IN PSYCHOLOGY. Modern Science and Research, 2(10), 987-991.*
5. Sh, K. (2022). *PSYCHOLOGICAL METHOD OF DEVELOPING CHILDREN’S BEHAVIOR AND EMOTION. Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL), 3(12), 107-112*
6. Choriyeva, S. A. (2023). *O ‘SMIRLARDAGI MUOMALA MADANIYATINING OILAVIY MUNOSABATLARDAGI O ‘RNI. Educational Research in Universal Sciences, 2(17), 988-991*
7. KHUDOYNAZAROVA, N. (2023). *FEELINGS OF FEAR IN WOMEN. World Bulletin of Social Sciences, 29, 76-78.*

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10783530>

ONA TILI DARSLARIDA NUTQ O‘STIRISH MASHG‘ULOTLARI

Dilnoza Aliboyeva

Namangan viloyati Norin tumani 43-maktab boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada ta‘lim oluvchilarning nutqini o‘stirishda leksikologiyani o‘rni, uni o‘rganish, amaliy yo‘nalishini kuchaytirish, nutqiy taraqqiyotiga xizmat qildirish maqsadga muvofiqligi haqida fikrlar bayon qilingan. Til o‘rganayotgan paytimizda, bizni qurshab turgan narsa va hodisalarning amaliy hayotimiz bilan bog‘liq bo‘lgan turli xil harakati, holatlari, belgi va xususiyatlarining shu tilda qanday ifodalanishini ilmiy shaklda fikrlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: ona tili, pedagogika, nutq, so‘z, qo‘shma gaplar, leksikologiya.

Tilimizdagi so‘zlarning juda katta qismi ko‘p ma‘nolidir, chunki kishilar o‘zining kundalik hayotida yangi paydo bo‘lgan tushunchalarning har biri uchun alohida-alohida so‘zlar qo‘llayveradigan bo‘lsa, so‘zlarning soni o‘ta ko‘payib ketib, ularni xotirada saqlash mumkin bo‘lmay qolardi. Natijada tildan foydalanish ham qiyinlashib, u sekin-asta yaroqsiz holga kelib qolgan bo‘lardi.

Shuning uchun ham har qaysi tilda sanoqli til birliklarning turli xil kombinatsiyalaridan cheksiz tushuncha va fikrlarni ifodalashga harakat qilinadi. Ana shunday harakat tufayli tilda ilgari mavjud bo‘lgan so‘zlarga yangi-yangi ma‘nolar yuklanadi. Natijada ko‘p ma‘noli so‘zlar maydonga keladi.

O‘quvchilar so‘zning o‘z va ko‘chma ma‘nolarini bilsalargina, nutqda undan to‘g‘ri va o‘rinli foydalanadilar. Gaplarda yoki matnda ajratilgan so‘zlarning ma‘no xususiyatlari ustida ishlash, so‘zlar anglatgan ma‘no voqealikka (narsa-buyumlarga)

munosabatini aniqlash, soʻzning koʻchma maʼnosi bilan soʻz birikmasi hosil qilish, berilgan soʻz birikmasida soʻzning oʻz va koʻchma maʼnosini sharhlash kabi amaliy ishlar oʻquvchilar nutqini oʻz va koʻchma maʼnoli soʻzlar bilan boyitishga xizmat qiladi.

Masalan, koʻz soʻzi dastlab faqat «tirik organizmning qavariq shaklga ega boʻlgan koʻrish aʼzosi» maʼnosida qoʻllangan boʻlsa, keyinchalik «qabariqlik» maʼnosini faollashtirish asosida «daraxtning koʻzi», «yorugʻlik bilan taʼminlash» maʼnosini faollashtirish orqali «derazaning koʻzi» maʼnolarida qoʻllanila boshlandi. Oʻquvchilar “Hozirgi yoshlarimizga **koʻz tegmasin**, ular bizdan koʻra aqlliroq, bilimdonroq boʻlib oʻsishmoqda”, “Rahimaning uzoqdan kelayotgan otliqqa **koʻzi tushdi**”, “Tepalikdagi **buloqning koʻzi** ochildi”, “Randa **taxtaning koʻziga** tegdi”, “**Ikki koʻzi har xil mollar bilan toʻla xurjuni** yelkaga tashlab, inqillab kirdi”, “Derazaning **singan koʻzidan** shamol gʻuvullab kira boshladi” gaplarini qiyoslash natijasida koʻzi soʻzining maʼnolarini aniqlashi mumkin.

Soʻzning oʻz va koʻchma maʼnolari qoʻllayotganligini farqlash uchun ularning har biriga maʼnodosh soʻzlar tanlash maqsadga muvofiqdir. Bu faqat bolalarning soʻz boyligini oshirishga emas, balki nutqda soʻzdan toʻgʻri foydalanish malakalarini shakllantirishga ham yordam beradi. Chunonchi, “Bogʻimizda har xil **gul** bor. Ularni bobom oʻtqazgan” matni bilan “Bu hovlida bir **gul** bor, uning ismi Saodat...”, Ochildi bogʻida bir otashin vard(atirgul), Demaykim vard, balkim shuʼlayi dard”(Navoiy), “Sen ey gul, qoʻymading sarkashligingni sarvdek hargiz, Oyogʻingga tushub bargi xazondek muncha yolbordim”(Bobur), matnlarini taqqoslash asosida **gul soʻzini birinchi matndagi uyadoshlari: daraxt, koʻchat, buta va h. k; ikkinchi, uchinchi matnda esa qiz, oʻgil farzand; toʻrtinchi matnda gul kabi goʻzal yor, mahbuba, maʼshuqa soʻzlari ekanligi osonlikcha aniqlashadi**. Shubhasiz, bunday taqqoslashlar oʻquvchilarning nutqiy taraqqiyoti uchun juda muhimdir.

Maʼnodosh soʻzlar (sinonimlar) tilimizning leksik boyligi, nutqimiz goʻzalligi va koʻrkidir. Oʻquvchi sinonimlardan qancha koʻp foydalana olsa, fikrini bayon

qilish imkoniyatlari shuncha yaxshi bo'ladi. Sinonimlarni bilish nutqda takror qo'llanilgan ma'lum bir so'zni uning ma'nodoshi bilan almashtirish imkonini beradi. So'zdan o'rinli va unumli foydalanish malakasi shakllanadi.

Ona tili mashg'ulotlarida o'quvchilar nutqini ma'nodosh so'zlar bilan boyitish uchun quyidagi ish usullarini maqsadga muvofiq deb bilamiz:

1. Berilgan so'zlardan sinonimlar uyasini hosil qilish:

Masalan, o'quvchilarga tuzuk, durust, salomlashmoq, maslahatlashmoq, istamoq, boshqacha, o'zgacha, ajib, so'rashmoq, maslahat qilmoq, xohlamoq, ko'rishmoq, yaxshi, zo'r, a'lo, gap yo'q, kengashmoq, omonlashmoq, orzulamoq, salom-alik qilmoq, ahdlashmoq, mashvarat qilmoq, tilamoq, ixtiyor qilmoq, sog'inmoq, ajoyib, g'alati, g'aroyib, alomat, antiqa, bir navi, mixdek so'zlar berilgan bo'lsa, ular bu so'zlarni quyidagi guruhlarga ajratishi mumkin.

1-guruh: Boshqacha — o'zgacha — ajib — ajoyib — g'alati — g'aroyib — alomat — antiqa.

2-guruh: Tuzuk — durust — bir navi — yaxshi — zo'r — a'lo — gap yo'q — mixdek.

3-guruh: salomlashmoq — so'rashmoq — ko'rishmoq — omonlashmoq — salom-alik qilmoq

4-guruh: istamoq — xohlamoq — orzulamoq — orzu qilmoq — tilamoq — ixtiyor qilmoq

2. Ma'nodosh so'zlarda ma'lum belgini oshib borishi yoki kamayishiga qarab ularni joylashtirish:

So'zlarda ma'lum belgini oshib borishi yoki kamayishiga qarab ularni tartib bilan joylashtirish ham o'quvchilarning nutqiy taraqqiyotida muhim o'rin egallaydi.

Masalan, o'quvchilardan ot, qulun, toy, do'nan, g'unan; uy, hujra, kulba, xona, koshona, qasr, saroy kabi ma'no darajalanib borgan so'zlarni belgining oshib borishi yoki kamayishiga qarab tartib bilan joylashtirishi talab etiladi:

1. Hujra-kulba-xona-uy-koshona-qasr-saroy;

2. Qulun-toy-gʻunan-doʻnan-ot;

3. Koʻp, moʻl, bisyor;

4. Hayoli, andishali, oriyatli, iboli;

5. Shivirlamoq, gapirmoq, baqirmoq, boʻkirmoq va hokazo.

3. Badiiy asarlardan sinonim soʻzlarga misollar topish:

Sinonimlar til boyligi boʻlib, avvalo, shaxs va predmetlarning eng nozik maʼno boʻyoqlarini ifodalash uchun xizmat qiladi. Ikkinchidan, sinonimlar gapdagi takrorga yoʻl qoʻymaydi. Oʻrinsiz takror nutqqa putur yetkazadi. Shuning uchu ham badiiy asarlardan sinonimlarga misol topish mashgʻuloti maqsadga muvofiqdir.

Masalan: —Culshanda gullarni tebratar **sabo**,

Adashgan yoʻlchiday daydib yurar **yel**. (U)

—Men buyuk yurt **oʻgʻlidurman**,

Men bashar **farzandidurman** (E.V)

—**Falakdan, osmondan, koʻkdan** oshgay faxr etib boshim (Habibiy)

—Erur bas chu husn-u malohat senga

Yasanmoq, bezanmoq ne hojat senga (N)

4. Paronim soʻzlar usida ishlash. Oʻquvchilar nutqida uchraydigan xatolarning talaygina qismini talaffuzi yaqin, maʼnosi bir-biridan farq qiladigan paronim soʻzlar. (Masalan, tanbur-tambur, teri- tire, azim-azm, jodi-jodu, dakki-daqqi, bob-bop, jayron-jiyron, ziyrak- zirak, juda-judo, emakdosh-emikdosh, va h.k) tashkil etadi. Shuning uchun leksikologiyani oʻrganish jarayonida bunday soʻzlarga alohida eʼtibor berish kerak. Masalan, emikdosh-bir onani emishgan (aka-uka, opa-singil), emakdosh esa eskirgan soʻz boʻlib, kasbdosh, hamkasb maʼnosini bildiradi.

Berilgan paronim soʻzlar maʼnosini sharhlash ular yordamida gaplar tuzish, bu soʻzlarning maʼnodoshlari va uyadoshlari ustida ishlash kabi amaliy topshiriqlar oʻquvchilarning bu usullardan nutqda toʻgʻri foydalanishlariga yordam beradi.

Topshiriq namunalari:

1-topshiriq: Dakki bermoq, dakki yemoq birikmalarini “daqqi ot, daqqi odam” birikmalari bilan taqqoslang. Dakki va daqqi soʻzlarining tamomila boshqa soʻzlar ekanligini isbotlang.

Dakki- soʻqish, haqorat, tanbeh.

Otam umrining oxirigacha oʻz shaʼniga, oilasi shaʼniga gard yuqtirmaslik, odamlardan dakki- dashnom eshitmaslik uchun intilgan.(N.Nosirova)

Daqqi-ishlatilaverib ishdan chiqqan, holdan toygan, sharti ketib parti qolgan degan maʼnoda ishlatiladi. Masalan, daqqi ot, yoki koʻp ish koʻrib yoki dashnom eshitaverib charchagan, loqayd boʻlib qolgan odam haqida.

Sodiq bunday sovuq gaplarni koʻp eshitib, daqqi boʻlib qilgan.(S.Abdulla)

Shuningdek, bu soʻzning koʻp gapiruvchi, mahmadona, vaysaqi kabi maʼnolarning bildirishi ham maʼlum.

2-misol: aro-ora-oro soʻzlari ishtirokida bittadaan gap tuzing. Ularning boshqa-boshqa soʻz ekanligini isbotlang. Bu soʻzlarga maʼnodosh soʻzlar tanlang.

Aro- oʻrtasida, oʻrtasidagi maʼnolarni bildiradi.Masalan, davlatlararo, xoʻjaliklararo.

Xiroj toʻlar edi Shosh fuqarosi,

Choʻzildi, uzilmay janglar arosi. (M.Shayxzoda)

Oh urib maydon aro Rustam kabi solsam urush (“Nurali” dostoni)

Ora soʻzi esa ikki narsa yoki ikki nuqta oʻrtasidagi masofa.

Moskva bilan Toshkent orasi 3500 kilometr.Kolonnada mashinalar orasi uzoq, qariyb bir kilomertcha kelar edi. (M.Ismoilij)

Oro-zeb, pardoz yaʼni oro bermoq, zeb bermoq, pardozlamoq.

Toʻlgan oydek toʻlgʻanib, ul qomati zebo yana,

Oʻz jamoliga berib pardoz ila oro yana. (Habibiy)

Shunday qilib, leksikologiyani oʻrganish jarayonida oʻz va koʻchma maʼnoli soʻzlar ustida ishlash, oʻquvchilar nutqini maʼnodosh, shakldosh, uyadosh, qarama-qarshi maʼnoli soʻzlar hamda iboralar, tasviriy ifodalar bilan boyitish, paronim

soʻzlarning maʼnolarini farqlash, ayni bir narsa – hodisaning ham ilmiy, ham badiiy tasvirini yaratish kabi amaliy ishlar bu boʻlimda foydali maqsadlarga xizmat qilishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR

1. *Alavutdinova N.G'. Ona tili darslarida ijodiy fikrlash koʻnikmasini shakllantirish metodikasi (9-sinf misolida): Ped. fan. nom. ... diss. – Toshkent, 2008.*

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10783554>

SPORT MASHG‘ULOTLARINI ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TASHKIL ETISH

Ma’rifat Kazakova

Namangan davlat universiteti o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada jismoniy tarbiya ta’limida shaxsni har tomonlama rivojlantirish haqidagi ilmiy fikrlar bayon etilgan. Ilmiy faktlar asosida ilmiy fikr va mulohazalar keltirilgan. Tarixan jismoniy madaniyat, birinchi navbatda, yosh avlodni va katta yoshdagi aholini mehnatga to’liq tayyorlashga jamiyatning amaliy ehtiyojlari ta’siri ostida rivojlandi. Shuningdek, ta’lim va tarbiya tizimlarining shakllanishi bilan jismoniy tarbiya vosita ko‘nikmalarini shakllantirishning dolzarb jihatlari berilgan.

Kalit so‘zlar: sport, pedagogika, madaniyat, interfaol ta’lim, faoliyat, sport, jamiyat.

KIRISH.

Hozirda jismoniy tarbiya va sport nafaqat ijtimoiy hodisa, balki shaxsiyatning barkamollikka hamda barqarorlikka erishtiruvchi harakat usuliga aylandi. Sport pedagogikasi insonning jismoniy yuksalishi ob’ekti sifatida to’liq o‘rganilmagan, garchi tasavvur va badan chiniqishi bilan bog‘liq muammolari qadimgi ilm taraqqiy etgan davrda ham ko‘tarilgan. Umumiy madaniyat fenomeni sifatida jismoniy tarbiya o‘ziga xosdir. Aynan u shaxs rivojlanishidagi ijtimoiy va biologik uyg‘unlikni ta’minlovchi tabiiy ko‘prikdir. Bundan tashqari, bu insonda shakllanadigan ijtimoiy madaniyatning eng birinchi va asosiy turi. O‘ziga xos dualizm bilan jismoniy madaniyat tananing holatiga, psixikaga va insonning holatiga jiddiy ta’sir ko‘rsatishi

mumkin. Jismoniy rivojlanishning o'sib borishida uchta yo'singa ajratish mumkin: 1) rivojlanish darajasining ko'tarilishi; 2) rivojlanish barqarorligi; 3) inson jismoniy imkoniyatlarining asta-sekin pasayishi. Eng yuqori rivojlanish maktabgacha va kichik maktab yoshiga to'g'ri keladi hamda maktabda talim olishning barcha davrlari mobaynida davom etadi.

Jismoniy rivojlanish ob'ektiv biologik qonunlarga bo'ysunadi. Bu qonunlardan eng muhimi muhit va organizm rivojlanishining birligi qonunidir. O'qituvchi bolalarning dam olishini tashkillashtirishi, albatta bu mustaqil ishlar va mehnatni, o'qish sharoitini hisobga olishi kerak. Bularning hammasi bolalarning jismoniy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadigan omillardir.

Jismoniy tarbiya bu – insonni irodaviy, axloqiy, funksional, morfologik takomillashtirishga yo'naltirilgan pedagogik jarayon bo'lib, uning maqsadi o'quvchilarni mehnatda va Vatan himoyasida eng yaxshi natijalarga erishishi uchun ko'nikma, malakava maxsus bilimlar bilan qurollantirishdir. Jismoniy tarbiya bu insonni irodaviy, axloqiy, funksional, morfologik takomillashtirishga yo'naltirilgan pedagogik jarayon bo'lib, uning maqsadi o'quvchilarni mehnatda va Vatan himoyasida eng yaxshi natijalarga erishishi uchun ko'nikma, malaka va maxsus bilimlar bilan qurollantirishdir. Jismoniy tarbiya - maqsadga muvofiq yo'naltirilgan pedagogik jarayon bo'lib, harakat ko'nikma va malakalarini shakllantirish va jismoniy sifatlarni rivojlantirishga qaratilgan. Jismoniy tarbiyaga tegishli o'ziga xos vazifalardan kelib chiqib, uning jismoniy ta'lim berish va jismoniy sifatlarni tarbiyalash kabi ikki tomonini qarab chiqish mumkin.[1]

Jismoniy tarbiya mohiyatini anglashning sifat jihatidan yangi bosqichi uning intellektual, axloqiy va estetik tarbiyaning samarali vositasi sifatida insonning ma'naviy sohasiga ta'siri bilan bog'liq.[2] Va agar jismoniy mashqlarning insonning biologik mohiyatiga: uning sog'ligiga, jismoniy rivojlanishiga, moro-funksional tuzilishiga ta'sirini isbotlashning alohida zarurati bo'lmasa, demak uning ma'naviyat rivojiga ta'siri maxsus tushuntirish va isbotlarni talab qiladi.

Ta'lim - umuman olganda shaxsni maqsadli, har tomonlama barkamol shaxs sifatida tarbiyalashning vazifalarini hal qiladigan pedagogik tizim sifatida qaraladi. Jismoniy tarbiya bu ma'noda uning tarkibiy qismi sifatida yuzaga chiqadi. Jismoniy tarbiyani rivojlantirishga oid bir qator tushunchalarda ta'lim masalalariga alohida e'tibor qaratilgan, ammo odamlarning jismoniy tarbiyaga bo'lgan munosabatini tubdan o'zgartirish, uning ulkan milliy va shaxsiy insoniy qadriyatlarini anglash zaruriyati tobora ko'proq yuzaga chiqmoqda.

Jismoniy tarbiya, shaxsiyat, uni amalga oshirishning pedagogik "texnikasini" ishlab chiqish va yosh avlodning jismoniy tarbiyasi va tarbiyasida hal qiluvchi tushunchani anglashning ayni vaqti sifatida, chuqur bilim va e'tiqodlarga asoslangan ongni maqsadli shakllantirish, mustahkamlash hamda doimiy ravishda g'amxo'rlik qilish zarur. Bunday holda, majburiy ta'limdan boshlab, jismoniy tarbiyani uzluksiz amalga oshirish g'oyasini hayotga tatbiq etish, shaxsni o'z sog'lig'iga g'amxo'rlik qilishni o'rgatish, hayot faoliyati davomida ushbu faoliyat sohasida o'z-o'zini tarbiyalash bilan shug'ullanish juda muhimdir.

Madaniyat bu - insonning ijodiy ijodiy faoliyati. U rivojlanishining madaniy va psixologik jarayonining asosi va mazmuni bu, avvalambor, insonning jismoniy va intellektual qobiliyatlarini, uning axloqiy va estetik xususiyatlarini rivojlantirishdir.[3] Bunga asoslanib jismoniy madaniyat jamiyatning umumiy madaniyatining bir qismi bo'lib, insonning sog'ligini yaxshilash, jismoniy qobiliyatlarini rivojlantirish va ulardan ijtimoiy amaliyot ehtiyojlariga muvofiq foydalanishga yo'naltirilgan ijtimoiy faoliyat sohasidandir. Jamiyatdagi jismoniy madaniyat holatining asosiy ko'rsatkichlari: odamlar salomatligi va jismoniy rivojlanish darajasi; jismoniy madaniyatni tarbiya va ta'lim sohasida, ishlab chiqarishda, kundalik hayotda, bo'sh vaqtning tuzilishida foydalanish darajasi; jismoniy tarbiya tizimining tabiati, ommaviy sportni rivojlantirish, sportning mukammalligi va boshqalarni hisoblasak bo'ladi. Jismoniy tarbiyaning asosiy elementlari: jismoniy mashqlar, ulardagi komplekslar va musobaqalar, tanani qattiqlashtirishi, kasbiy salomatlik, faol motorli turizm, jismoniy

mehnat aqliy mehnat bilan shug'ullanadigan odamlar uchun ochiq mashg'ulot shakli hisoblanadi.

Jamiyatda jismoniy madaniyat, odamlar mulki bo'lib, "ma'naviy boylik, axloqiy poklik va jismoniy barkamollikni uyg'unlashtirgan yangi insonni tarbiyalashning" muhim vositasidir.[4] Bu odamlarning ijtimoiy va mehnat faolligini oshirishga, ishlab chiqarishning iqtisodiy samaradorligiga, jismoniy madaniyat harakati jismoniy va sport sohasidagi davlat va jamoat tashkilotlarining ko'p tomonlama faoliyatiga tayanadi.

Odamlarning jismoniy madaniyati uning tarixining bir qismidir. Uning shakllanishi, keyingi rivojlanishi mamlakat iqtisodiyotining shakllanishi va rivojlanishiga, uning davlatchiligiga va jamiyatning siyosiy va ma'naviy hayotiga ta'sir ko'rsatadigan bir xil tarixiy omillar bilan chambarchas bog'liq. Jismoniy madaniyat tushunchasi, shubhasiz, odamlarning ongi, iste'dodi bilan barcha narsalar, uning ma'naviy mohiyatini, dunyoga, tabiatga, odamga va inson munosabatlariga bo'lgan munosabatni aks ettiradigan barcha narsalarni o'z ichiga oladi.

Zamonaviy dunyoda jismoniy madaniyatning inson va jamiyat tabiatini yaxshilash omili sifatida roli sezilarli darajada o'sib bormoqda. Shuning uchun jismoniy madaniyatni rivojlantirishga bo'lgan e'tibor davlatning ijtimoiy siyosatining eng muhim tarkibiy qismi bo'lib, odamlarning qobiliyatlarini ochish, ularning qiziqishlari va ehtiyojlarini qondirish, inson omilini faollashtirish uchun keng imkoniyatlar ochadigan gumanistik g'oyalar, qadriyatlar va normalarning amalga oshirilishini ta'minlaydi.[5]

Chunonchi, sog'lom turmush tarzi, xususan jismoniy madaniyat, ijtimoiy hodisaga, birlashtiruvchi kuch va milliy g'oyaga aylanib, kuchli davlat va sog'lom jamiyat rivojiga hissa qo'shadi. Ko'plab xorijiy mamlakatlarda sport va jismoniy tarbiya va sport bilan shug'ullanish davlat, uning davlat, jamoat va xususiy tashkilotlari, muassasalari va ijtimoiy institutlarining harakatlarini muntazam ravishda umumlashtiradi.

Insoniyat tarixning ibtidoiy jamiyat bosqichlarida shakllanib, jismoniy madaniyatni takomillashtirish hozirgi kungacha davom etmoqda. Jismoniy tarbiya rolini shaharlarning o'sishi, ekologik vaziyatning yomonlashishi, mehnatni avtomatlashtirish bilan bog'liq holda, gipokinesiya rivojlanishiga hissa qo'shdi. XX asrning oxiri ko'plab mamlakatlarda zamonaviy sport inshootlarini modernizatsiya qilish va qurish davri bo'ldi. Mutlaqo yangi iqtisodiy va huquqiy munosabatlarda jismoniy tarbiya va sport harakatining samarali modellari yaratildi, "Hayot uchun", "Sog'lom yurak"[6] kabi ma'naviy-axloqiy dasturlar faol joriy etilmoqda, ular ma'naviy javobgarlikni shakllantirishga qaratilgan. shaxsiy salomatligi va turmush tarzi uchun shaxsiy xususiyatlar.

Zamonaviy madaniyatdagi tub o'zgarishlarni aks ettiruvchi global yutuqlar sportning yanada yuqori yutuqlarga bo'lgan qiziqishi ortib bormoqda. Globallashuv jarayonlari ma'lum darajada zamonaviy sport turlari, ayniqsa olimpiya sport turlari rivojlanishi bilan rag'batlantirildi.

Rivojlanishning o'sib borishida uchta fazani ajratish mumkin: rivojlanish darajasining ko'tarilishi, nisbatan barqarorligi va inson jismoniy imkoniyatlarining asta-sekin pasayishi. Eng jo'shqin rivojlanish maktabgacha va kichik maktab yoshiga to'g'ri keladi hamda maktabda talim olishning barcha davrlari mobaynida davom etadi.

Jismoniy tarbiya ta'limi mutaxassisligi o'quvchilarining muayyan bilimlarni egallashi, jismoniy mashqlarni bajarishi va ularni hayotga tatbiq eta olishini ko'zda tutadi. Jismoniy sifatlarni tarbiyalashga quyidagilar kiradi: kuch va tezkorlikda namoyon bo'lish natijalarini oshirish, chidamlilik, chaqqonlik ko'nikmalarini yaxshilash. Yagona jarayonning bu tomonlari o'zaro mustahkam bog'langan, masalan, agar o'quvchilar yugurish mashqlarini, ularning texnikasini o'zlashtirish maqsadi bilan ko'p marta takrorlasalar, u holda bir vaqtning o'zida kuch, tezkorlik, chidamlilik ham tarbiyalanadi.

Jismoniy madaniyat odamlarning ijtimoiy faoliyati shakllanadigan va amalga oshiriladigan ijtimoiy faoliyat sohalaridan biridir. U butun jamiyatning holatini aks ettiradi, uning ijtimoiy, siyosiy va axloqiy tuzilishining namoyon bo'lish shakli bo'lib

xizmat qiladi. Jismoniy madaniyat - bu ongli motor faoliyati jarayonida insonning psixofizik qobiliyatlarini rivojlantirish, salomatlikni saqlash va mustahkamlashga qaratilgan ijtimoiy faoliyat sohasi.[7] Jamiyatdagi jismoniy madaniyat holatining asosiy ko'rsatkichlari quyidagilardir: odamlarning sog'lig'i va jismoniy rivojlanishi darajasi va jismoniy madaniyatni tarbiya va ta'lim sohasida, ishlab chiqarishda va kundalik hayotda foydalanish darajasi.

Jismoniy madaniyat tarixan aniqlangan hodisa. Uning paydo bo'lishi qadimgi davrlarga to'g'ri keladi. Mehnat jarayonida, atrofdagi tabiatga ta'sir ko'rsatadigan odamlar bir vaqtning o'zida o'z turmush tarzini o'zgartiradilar. Odamlarni hayotga, avvalambor mehnatga, shuningdek boshqa zarur faoliyatlarga tayyorlash zarurati tarixan jismoniy madaniyatning vujudga kelishi va yanada rivojlanishiga olib keldi. Bularning barchasi uning insoniyat jamiyatining paydo bo'lishi bilan birga paydo bo'lganligini va rivojlanishini anglatadi. Ta'limning boshqa turlari bilan birlashganda, jismoniy shaxsning har tomonlama uyg'un rivojlanishida ajralmas omil hisoblanadi. Jismoniy madaniyatning ijtimoiy tabiati, jamiyatning ijtimoiy zaruriy faoliyatining yo'nalishlaridan biri, mehnat va inson hayotining boshqa shakllarining bevosita va bilvosita ehtiyojlari, jamoatchilikning uni ta'limning eng muhim vositalaridan biri sifatida keng foydalanishga bo'lgan intilishlari va ishchilarning o'zlarini takomillashtirishga bo'lgan qiziqishlari bilan belgilanadi.

Jismoniy madaniyat - bu haqiqiy (amaliy) va g'oyaviy (aqliy) faoliyatning birligi. Ushbu faoliyat jarayonida inson ijtimoiy va tabiiy muhit bilan munosabatlar va munosabatlarga kiradi.

ADABIYOTLAR

1. *"Hayot va madaniyat"*. Muallif: F.A. Aleksandrov. Muharrir N. Sultanova. Moskva 1978 yil.
2. *Kots Y.M Sport fiziologiyasi*. M.: Jismoniy tarbiya va sport, 1986 yil
3. *Rafin A. Ya. Jismoniy madaniyat*. M., 1989 yil
4. *Kainova, E. B. Jismoniy tarbiya va sportning umumiy pedagogikasi: o'quv qo'llanma* / E. B. Kainova. - M.: FORUM, 2007.- 208 b.
5. *Lixachev, B. T. Pedagogika* / B. T. Lixachev. - M.: Prometey, 2003.- 514 p.
6. *Jismoniy madaniyat va sport pedagogikasi: darslik / tahrir. Neverkovich S.D.* - M.: Jismoniy madaniyat, 2006.- 528 b.
7. *Slastenin, V. A. Pedagogika: Pedagogika o'quv yurtlari talabalari uchun qo'llanma*
/ V. A. Slastenin, I. F. Isaev, A. I. Mishchenko, E.N. Shiyonov. - M.: Akademiya, 2008. -- 457 p.
8. *Zamonaviy umumiy va sport pedagogikasi metodologiyasi // Umumrossiya materiallari. ilmiy conf* - M., 2004.- 372 b.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10783568>

AJRASHGAN OILALARDA O'SMIRLAR XULQ-ATVORIDAGI O'ZGARISHLAR

Jo'rayev Farrux Ma'ruf o'g'li

Termiz Davlat universiteti, Ijtimoiy fanlar fakulteti, Psixologiya kafedrası

Psixologiya (Faoliyat turlari bo'yicha) yo'nalishi 1-kurs magistranti

jorayevf74@gmail.com

Karayeva Yulduz Xushbaqovna

Ilmiy rahbar: p.f.f.d., (PHD)

ANNOTATSIYA

O'smirning salbiy va ijobiy deviant xulq-atvorining shakllanishiga hozirda ko'p yuz berayotgan oilalarda ajrim holatining o'rni va ahamiyati ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: oila, psixologiya, ota-onaning ajralishi, o'smir, shaxslararo rivojlanish, jamiyat.

ABSTRACT

The role and importance of the state of separation in families, which are currently common in the formation of negative and positive deviant behavior of a teenager, is considered.

Keywords: family, psychology, parental divorce, teenager, interpersonal development, society.

АННОТАЦИЯ

Рассмотрены роль и значение распространённых в настоящее время состояний сепарации в семье в формировании негативного и позитивного девиантного поведения подростка.

Ключевые слова: семья, психология, развод родителей, подросток, межличностное развитие, общество.

KIRISH

Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, bolalarning shaxsiyatiga asosan ularning oilaviy muhiti ta'sir qiladi. So'rov natijalariga ko'ra, uchdan biridan ko'proq o'smirlar o'zlarining shaxsiyatida ota-onalari ajrashgandan keyin katta o'zgarishlar boshidan kechirganiga ishonishadi. 50% dan ortiq respondentlarning fikricha, to'liq ota-onadan bo'lgan bolalar oilalarda otalik va onalik muhabbati yo'q.

Hozirgi kunda ko'pchilik ota-onalar uchun eng muhim narsa bu o'z farzandlarini ajralishlardan saqlab qolish, ya'ni ular ko'proq farzandining kelajagi uchun turmush o'rtog'i bilan ajrashishdan vos kechishadi. Chunki ular farzandining sog'lom muhitda tarbiya olib ulg'ayishini xohlashadi. Lekin ba'zilar esa aksincha, ular baxtsiz oilada ulg'aygandan ko'ra ota-onasini ajrashishini xohlashadi. Har kun ixtiyorlik bilan ota-onasining janjallashganini ko'rgandan ko'ra ajrashish bunga yaxshi yechim deb ham hisoblashadi. Har qanday voqealardagi og'ishlar mutlaqo tabiiy jarayondir, ayniqsa jamiyat kabi murakkab organizmga xosdir. Albatta, ba'zi og'ishlar jamiyat uchun halokatli va salbiy, boshqalari esa, ijobiy, aksincha, uni yaxshilashi mumkin.

Oila tuzilishining to'liq emasligidan ta'sirlangan o'smirlar ko'proq sezgir bo'lib, ijtimoiylashuvdan o'zlarini olib qochadilar. Uzoq vaqt davomida sog'lom shaxsiyat o'zgaradi, introvert shakllanadi, orqaga chekinish va pastlik xarakteri asta-sekin shakllana boradi. Bu xususiyatlar jamoatchilik tomonidan to'liq bo'lmagan oilalar farzandlarida uchraydi deya tushuniladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Asosan to'liq bo'lmagan oila farzandlaridagi shaxsiy nuqsonlarni uch toifaga bo'lish mumkin:

1. Introversiya va sustkashlik. Ota-onalar ajrashgandan keyin, oilaning iqtisodiy sharoitlarining o'zgarishi, tarbiyadagi o'zgarishlar va uzoq muddatli janjal uchun javobgarlik bolalarning kamchilik kompleksining barcha muhim sabablari. Ota-

onalarning munosabati o'smirlarni keraksizday his qilishiga sabab bo'ladi va men oiladan ketsam oilam yana uyg'unlashishi mumkin deb hisoblaydi. Shuning uchun, bunday bolalarda suitsidgamoyillik g'oyalari shakllangan bo'ladi.

2. Depressiya va befarqlik. Ba'zi o'smirlar otasi yoki onasini yo'qotishni juda og'riqli qabul qiladi. Bunday kata o'zgarish tufayli yok iota-onalarining ma'suliyatsizligi tufayli ularning miyalarida bezovtali kayfiyat shakllanadi. Qachonki ular hamjihat va to'liq bo'lgan oila farzandlarini ko'rganda o'zlarini nohaq va noqulay his qiladi. Va bu vaqt o'tishi bilan ularning o'zlarining tengdoshlariga qaraganda shijoatsiz, umumiy kamchiliklar. beparvolikning namoyon bo'lishi, o'z qobig'ida o'ralgan va ijtimoiy mashg'ulotlardan o'zini tortish kabilarga sabab bo'lishi mumkin.

3. Achchiqlanish va dushmanlik. Ayrim oilalarda ota-ona va bolalar bir-biriga dushmandek go'yo. O'smirlar ota-onalarining befarqligi va tinimsiz janjallaridan nafratlanadi. Bunday holatlar vaqt o'tishi bilan o'smirlarning psixologik nosog'lom rivojlanishiga olib kelishi mumkin, va bu narsa ularning jamiyatga va maktabga nisbatan norozi kayfiyatni shakllantiradi. Bundan tashqari ular o'zlarining salbiy hissiyotlarini tomonlarini umuman aloqasi bo'lmagan odamga ko'rsata boshlaydi, misol uchun maktabdagi sinfdoshlari bilan urushish kabi. Uzoq muddatda bolalarning ijtimoiy rivojlanishi noqulay sharoitlarga duch keladi va ularning xarakter asabiy va ta'sirchan bo'lib qoladi.

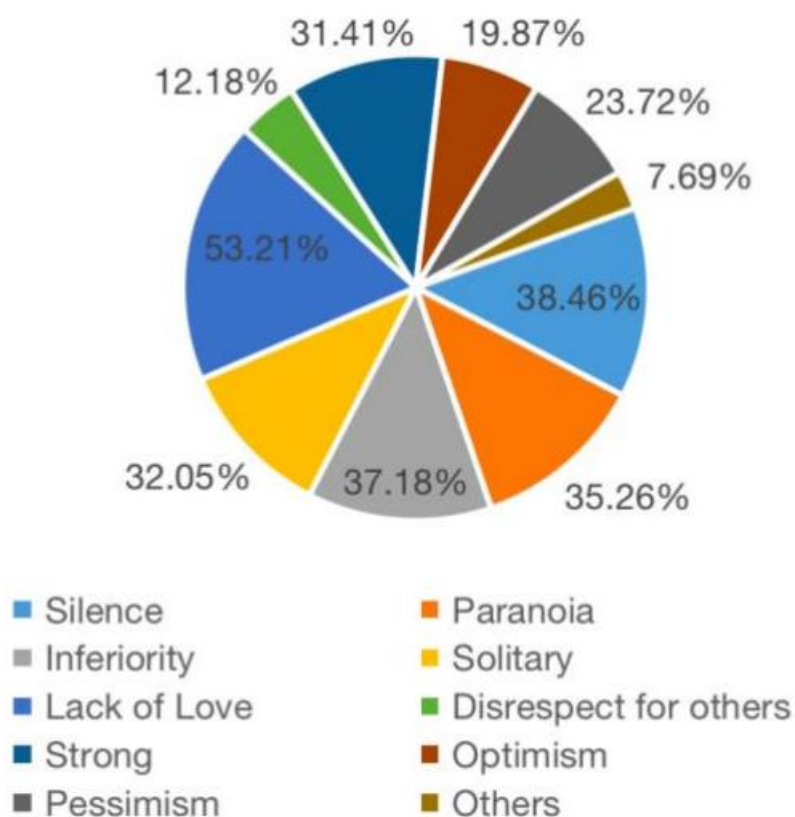
Oilalar o'smirlarga hissiy yordam beradi. To'liq bo'lmagan oilalar bilan solishtirganda, uyg'un buzilmagan oilalar bolalarning xarakterini optimal tarzda shakllantirishda oilaviy funktsiyalarni bajarishlari mumkin. Hissiy qo'llab-quvvatlashning yo'qolishi o'smirlarga ijtimoiy, hissiy va kognitiv ta'sir ko'rsatadi, jumladan, lekin ular bilan cheklanmasdan, akademik muammolar, depressiya, tashvish, izolyatsiya va isyon holatlaridam uchrab turadi.

O'ziga qaram va introvert shaxs shakllangandan so'ng, bu to'liq bo'lmagan o'smirlar sukunat va o'zini past baholaydigan xususiyatlarga ega bo'ladi. Natijada, maktab tadbirlarida qatnashganda, ular jamoa a'zolari bilan yaxshi muloqot qila olmaydi va muammolarni hal qilishda hamkorlik qila olmaydi. Uzoq muddatda ular

korporatsiyaning ma'nosi va ruhini yo'qotadilar va ularning potentsial yetakchilik qobiliyatlari rag'batlantirilmasligi mumkin.

Bundan tashqari, eksperiment natijalariga ko'ra, ko'pchilik yolg'iz o'smirlar boshqalarni hurmat qilmasligiga ishonishadi. Introvert shaxs ularning ijtimoiy doirasining asta-sekin qisqarishiga olib keladi, boshqalar bilan muloqot qilish imkoniyatidan mahrum bo'ladi va buzilgan oila tuzilishi bolalarning hissiy intellektini rivojlantirishga yordam bermaydi.

Buzilmagan oilalardagi bolalarning 60% dan ortig'i to'liq ota-ona oilasidagi o'smirlarda hech qanday aloqa to'siqlari yo'q deb o'ylashadi. Shunga qaramay, ikkita ota-ona oilasi farzandlarining qolgan 39,22 foizi to'liq ota-ona oilasidagi o'spirinlarning asosiy muloqot to'siqlari - bu introversiya, past darajadagi kompleks, zaiflik, tan olinishga intilish, ishonchsizlik, past IQ, qarama-qarshi jins vakillari va tengdoshlari bilan muloqotda mustaqil fikr yo'q deya talqin qilinadi.

1-rasm. Ajrashgan oilalarda yashovchi o'smirlarning shaxsiy harakterlari.

Umuman olganda, muloqotda yaxshi bo‘lmagan odamlar introvert, sezgir va o‘zini kamsituvchi odamlar ekanligiga ishonishadi. Respondentlarning 50% dan ortig‘i yolg‘iz oiladagi o‘smirlarning eng aniq xususiyati bu sevgining yetishmasligi deb o‘ylagan. Respondentlarning qariyb 30 foizi to‘liq ota-ona oilasi farzandlari nafaqat jim, paranoyak, o‘zini o‘zi kamsitgan, balki kuchli ham deb hisoblagan. Bu yerda muloqot qilishda yaxshi bo‘lmagan odamlarning xususiyatlari, asosan, to‘liq ota-ona oilalari farzandlari bilan mos keladi, shuning uchun biz to‘liq ota-onali oilalarning aksariyat bolalari muloqotda yaxshi emasligini da’vo qilishimiz mumkin. Bundan tashqari, aholining 67,32 foizi oila ijtimoiy munosabatlarga ta’sir qiladi, demak, ota-onaning ajrashishi bolalarning ijtimoiy munosabatlariga, shaxslararo munosabatlariga ta’sir qilishi haqiqat.

Bundan tashqari, qarama-qarshi jinsdagi ota-onalar bilan yashaydigan o‘smirlar (masalan, onasi bilan yashaydigan o‘g‘il bola) gender roli identifikatori bilan bog‘liq muammolarga duch kelishi mumkin. Aniq gender roli identifikatori odamlarni o‘zlarining gender xususiyatlariga muvofiq yo‘l tutishga majbur qiladi, bu bolalarning gender rolining noaniq idroki ularni g‘alati va oddiy odamlardan farq qiladi. Noyob belgilar ularni begonalashtirishga va jamiyatning asosiy oqimi tomonidan qabul qilinmasligiga olib keladi.

Albert Banduraning ijtimoiy ta’lim nazariyasiga ko‘ra, o‘rganish ijtimoiy kontekstda sodir bo‘ladigan kognitiv jarayon bo‘lib, u faqat kuzatish yoki to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘rsatma orqali sodir bo‘lishi mumkin, hatto vosita ko‘payish yoki to‘g‘ridan-to‘g‘ri mustahkamlash bo‘lmasa ham. O‘z rolini taqlid va o‘zaro ta’sir orqali bajarishni o‘rganish mumkin bo‘lgan kattalarning etishmasligi o‘smirlarni noto‘g‘ri yo‘lga qo‘yishi va chekish va ichish kabi yomon odatlarni rivojlanishiga olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, bolalar noto‘g‘ri moslashishga duch kelishlari mumkin. Ota-onalarning rahbarligisiz ular stressni yengish yoki noqulay muhitga moslashish qobiliyatini o‘rgana olmaydilar.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, ota-onaning ajralishi o'smirlarning shaxslararo munosabatlariga ko'p jihatdan ta'sir qiladi, jumladan, ularning shaxsiyati, ijtimoiy qobiliyati va munosabatlarga bo'lgan qarashlari o'zgaradi.

Birinchi, ota-onalar ajrashgandan so'ng, bolalarning sog'lom shaxsiyati o'zgaradi va asta-sekin introvert, chekinish va pastlik kompleksini shakllantiradi. Bu xususiyatlar bolalarning ijtimoiy qiyinchiliklarini yanada kuchaytiradi: bolalar asta-sekin jim bo'lib, pastroq, odobsiz bo'lib, muloqot qilishdan bosh tortadilar. Asta-sekin ularning muloqot doirasi qisqaradi, hamkorlik qilish qobiliyati zaiflashadi va potentsial etakchilik qobiliyati o'rganilmasligi mumkin.

Ikkinchi, bitta ota-onasiz oila tuzilishi to'liq emas. Rollarni taqlid qilish va o'zaro munosabat orqali o'ynashni o'rgana oladigan kattalarning yo'qligi o'smirlarni noto'g'ri yo'lga tushib, yomon odatlar paydo bo'lishiga olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, bolalar noto'g'ri moslashishni boshdan kechirishi mumkin, jumladan, noto'g'ri gender roli identifikatori va zaif ijtimoiy moslashuv.

Nihoyat, oilaning ajralishi, yolg'iz ota-onaning farzandlarini ayniqsa bezovta va xafa qiladi. Bu tuyg'u ularning munosabatlar va nikoh haqidagi o'ziga xos qarashlarida aks etadi. Shu sababli, yolg'iz oilalarning ko'plab farzandlari turmush qurishni xohlamaydilar, bu ularning noaniqligi va kelajakka ishonchsizlik natijasidir.

Dialog rag'batlantiriladi va kundalik hayotning bir qismidir. Bu bolalarni o'rgatish va ijtimoiylashtirish vositasidir. To'liq bo'lmagan oilada ota-ona rolining etishmasligi fikr, his-tuyg'u va hissiyot kabi mavzularni aylantirish imkoniyatlarini yo'qotishi mumkin.

So'rov ma'lumotlariga ko'ra, Shanxay kabi birinchi darajali shaharlardan kelgan respondentlarning aksariyati to'liq ota-ona oilalaridagi o'smirlar uchun maktablar va jamiyatning himoya va yo'l-yo'riq choralari yomon deb o'ylashadi, ikkinchi va uchinchi darajali shaharlardagi respondentlar esa odatda shunday deb o'ylashadi. bu choralari yaxshi. Olimlarning fikriga ko'ra, yolg'iz oilalardagi bolalarning shaxslararo muammolarini hal qilish strategiyalari quyidagilardan iborat:

1. To'liq ota-onaning oila tarbiyasiga e'tibor berish;
2. Maktab ta'limining ilmiyligini oshirish;
3. Ijtimoiy ta'minotni yaxshilash.

Biroq, ko'plab ishtirokchilar, yolg'iz oila farzandlariga haddan tashqari himoya yoki yo'l-yo'riq berilmasligi kerak, deb hisoblashadi. Bunday bolalarga "ajrashgan oila" degan belgi qo'yilmasligi kerak. Ularga maxsus choralar ko'rish teskari ta'sir ko'rsatadi, bu esa ko'proq autistik shaxsga olib keladi.

TABLE OF CONTENTS

Sr. No.	Paper/ Author
1	Yakubova, K. S., & Esanova, N. F. (2024). EFFECTIVE WAYS OF ASSISTING STUDENTS TO ACHIEVE ACADEMIC SUCCESS. INTERNATIONALSCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES, 1(2), 4–7. https://doi.org/10.5281/zenodo.10783253
2	Mahmudova, D. A., & Dilshodova, M. R. qizi . (2024). IQTIDORLI BOLALARNI INKLUZIV TA'LIMDA IJTIMOIYLASHUVI. INTERNATIONALSCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES, 1(2), 8–17. https://doi.org/10.5281/zenodo.10783333
3	Отенов, Н. Т. (2024). ТУРИСТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ИСТОРИЧЕСКИХ ДОСТОПРИМЕЧАТЕЛЬНОСТЕЙ КАРАУЗЯКСКОГО И ТАХТАКУПЫРСКОГО РАЙОНОВ РЕСПУБЛИКИ КАРАКАЛПАКСТАН. INTERNATIONALSCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES, 1(2), 18–23. https://doi.org/10.5281/zenodo.10783315
4	Abduvaliyev, A., & Abduvaliyeva, Z. (2024). "BOBURNOMA" DA FORSCHA FE'LLAR YORDAMIDA YASALGAN MURAKKAB SIFATLAR. INTERNATIONALSCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES, 1(2), 24–29. https://doi.org/10.5281/zenodo.10783392
5	Turakulov, I. R. (2024). KURASHCHILARNI TEZKORLIK KUCH SIFATLARINI HARAKATLI O'YINLAR ORQALI RIVOJLANTIRISH USLUBIYATI. INTERNATIONALSCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES, 1(2), 30–33. https://doi.org/10.5281/zenodo.10783451
6	Xalilova, Z. F. (2024). QIYOSIY FRAZEOLOGIK BIRLIKLAR NEMIS VA O'ZBEK TILLARIDA. INTERNATIONALSCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES, 1(2), 34–41. https://doi.org/10.5281/zenodo.10783486

7

Haydarova, S. (2024). SOCIO-PSYCHOLOGICAL FACTORS OF THE INDIVIDUAL SITUATION IN THE STUDENT GROUP. INTERNATIONALSCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES, 1(2), 42–46. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10783497>

8

Choriyeva, S. A. (2024). OILADA MUOMALA MADANIYATINING SHAKLLANISHI VA PSIXOLOGIK JIHATLARI. INTERNATIONALSCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES, 1(2), 47–50. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10783513>

9

Aliboyeva, D. (2024). ONA TILI DARSLARIDA NUTQ O'STIRISH MASHG'ULOTLARI. INTERNATIONAL SCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES, 1(2), 51–56. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10783530>

10

Kazakova, M. (2024). SPORT MASHG'ULOTLARINI ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TASHKIL ETISH. INTERNATIONALSCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES, 1(2), 57–63. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10783554>

11

Jo'rayev, F. M. o'g'li ., & Karayeva, Y. X. (2024). AJRASHGAN OILALARDA O'SMIRLAR XULQ-ATVORIDAGI O'ZGARISHLAR. INTERNATIONALSCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES, 1(2), 64–70. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10783568>